

GHENDTSCHÉ·TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

46e jaargang - nr. 3

mei - juni 2017

Afgiftekantoor: 9000 Gent X
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

46e jaargang nr. 3

mei - juni 2017

Inhoud

- Dagboek te Gent in 1944 bijgehouden door Raoul van Caenegem.
Deel II, mei 1944
R. van Caenegem. 162
- Alfons van Werveke en zijn 'schatkamers' in het Gentse stadsarchief.
De redactie. 173
- Van verschrikkelijke woonkazernes in Onderbergen tot Universitair Pand
(1946-1991).
Luc Devriese. 177
- Het Nieuwhof van de Sint-Baafsabdij te Gent.
Marc Hanson. 180
- Criminaliteit in Gent in de vorige eeuw. 191
- Een kleine Gentse stokers- en brouwersgeschiedenis aan de Apostelhuizen -
Koepoortkaai (1831-1929).
Marc Hanson. 198
- Een wandelingsken in 't ronde van Gent: Herinneringen en schetsen.
Naar Lodewijk De Vriese. 204
- Op vrijdag.
Francine Somers. 220
- Straffe toeren. 222
- Zu 't één en tander van nen euwen azent van Gent.
Deel 3. Boel in caberdoezen en elders.
Rudy Duprez. 227
- Lezers aan het woord. 237

DAGBOEK TE GENT IN 1944
BIJGEHOUDEN DOOR RAOUL VAN CAENEGEM
Deel 2. Mei 1944

R. van Caeneghem

Vrij rustig begin van de maand

Maandag 1 mei. 's Morgens tweemaal alerte. 's Namiddag hevig luchtgevecht boven de stad, overal vielen kogels en schrapnels. Enige mensen gekwetst en één gedood. Dezen nacht zware luchtgevechten boven de stad, een Engels tweemotorig toestel werd in brand geschoten en viel langs de Gasmeterlaan dichtbij de gasketels. De stad ligt bezaaid met briefjes met een lengte van 26 cm. Wat dit te beduiden heeft? Er bestaan wel een tiental interpretaties over, o.a. dat ze dienen om in de straal van de schijnwerpers te flikkeren als 't metaal van de machines. Overdag hadden meermaals discussies plaats of we nu in alerte of niet waren, stel u voor! Dinsdag 2 mei. Rustige dag. Veel gebabel over invasie en bombardementen, als altijd!

Woensdag 3 mei. We vernemen dat gisteren de stad Mechelen gebombardeerd werd. Er zijn meer dan 300 doden! Zoals reeds gemeld, veroorzaakte een vroegere bomaanval op deze stad meer dan 100 slachtoffers. Verder werden gisteren gebombardeerd: de hoofdstad Brussel, Charleroi, Genappe, Luik, La Louvière, Quaregnon, Quiévrain. Wie zal vandaag den tol betalen? Naar de Engelse radio weet te melden heeft Spanje onder Engelse druk en bedreiging alle betrekkingen met Duitsland afgebroken. Immers, Spanje was het enige niet bezette land dat met Duitsland sympathiseerde. De Duitse radiopost zegt alleen dat Spanje zijn Wolfram-leveringen aan Duitsland stopzet. Dezen avond rond 10.30 u zijn op 't onverwachts Duitse soldaten de loopgracht komen bemannen, hebben mitrailleurs opgesteld en kanonnen. Allerlei instructies werden gegeven voor de verschillende mogelijkheden van een aanval. Vandaag aten wij onze laatste doos ananas op! Van 4 tot 7 mei bleef alles rustig. Geen alertes. Ook maandag 8 mei was een zeer rustige dag. Eén alerte. Brussel opnieuw gebombardeerd: station van Laken en brug over Kanaal van Willebroek vernield. Meer dan 100 doden. Dinsdag 9 mei. Eén alerte. Gans den morgen hingen kleine groepjes of afzonderlijk vliegende machines boven de stad. Veel strepen werden getrokken. Waarschijnlijk verkenner die fotografeerden. Heden morgen werd Luik gebombardeerd, veel schade.

10 tot 12 mei: zware bombardementen

Woensdag 10 mei, verjaardag van de invasie. Iedereen spreekt er nu over dat we reeds volle vier jaren in oorlog zijn. Vier jaren van onze schoonste die verbrod zijn en de ongelukken zijn nog niet gedaan. Wat zal de toekomst brengen? De gunstige tijd voor krijgsoperaties is er nu wel. We wachten af met ondragelijk spannend ongeduld. Wo und wann? De dag was kalm, twee alertes. 's Avonds geen optochten of feestelijkheden. Daarvoor zouden onze vrienden zorgen: 't zou vuurwerk zijn. Dien avond nog dacht ik: We mogen er ons in Gent ook eens aan verwachten. En waarlijk: om 23.30 u. huilden plots de sirenen akelig en luid. Pa en ma sprongen op en kwamen Luce en mij wakker maken, 't geen veel moeite kostte. Wij deden onzen mantel aan. Ik haalde de handdoeken om voor den mond te houden ten einde 't stof te beletten binnen te dringen in onzen ademhalingswegen en wij gingen op straat staan.

Afb. 1. Bombardementen tot op tientallen km. afstand zichtbaar
(foto collectie Georges Antheunis, Dienst Stadsarcheologie Gent).

In pal westelijke richting zagen we voortdurend een helle klaarte opflitsen van het bombardement op Kortrijk (afb. 1) en regelmatig hoorden we de doffe, korte kloppen van bommen of luchtafweergeschut. Langzaam versterkte 't gezoem der machines en plots – o verschrikking – plots stond alles in een helle, rode klaarte, huizen, mensen, bomen. De vrouwen krijsten: “Fusees, fusees”.

Men stormde naar den loopgracht. Onze familie stond dicht bijeen in den gracht even voorbij 't sashuisje te kijken. Ik zag zeer duidelijk vier grote fusees bijna recht boven onze hoofden hangen. 't Waren net grote lampen die een felle, rosse klaarte verspreidden, ze hingen zeer hoog, vielen langzaam, doofden uit, alles weer in 't donker dompelend. En dan gingen de poppen aan 't dansen. Had het rosse schijnsel der fusees reeds ontsteltenis verwekt nu was de paniek algemeen. De vrouwen uit de buurt uitten bij elke slag kreten van schrik. Ma en Luce, het moet gezegd, wisten zich hierin te bedwingen. De bommenwerpers donderden werkelijk boven ons, zo zwaar en dicht was 't geronk der motoren. De Duitse luchtafweer (DCA: Défence contres les Aéronefs) schoot. Ongeveer waar de fusees gevallen waren, zag ik rookschijnsels opflikkeren, gensters wegspringen, zeven tellen later een knal en nog later vormde zich op die plaats een wolkje. De wolkjes werden telkens weer rood beschenen door volgende DCA-obussen.

Tussenin vielen de bommen: een reeks hevige kloppen zeer snel achtereen gevolgd door één hevige scherpe knal. Wij stonden tegen de wand van de loopgracht geleund en, laten we 't maar bekennen, onze knieën knikten. Het was ook een verschrikkelijk iets. Langzaam verstilde 't lawaai. De knallen hielden op. Enkel nog licht gezoem. Pa klom uit de loopgracht, hij zag ver, in de richting van 't Champs de Manoeuvre (vandaag Dampoortparking) twee brandhaarden. Daar alles stil werd zette ik moeder een voetje en 't mens was eruit. Luce was er al uit geklommen. Die was midden 't bombardement naar huis moeten lopen, daar staat immers de w.c.! Nauwelijks waren we er allen uit of daar begon 't spelletje weer: lichtflakkeringen, slagen, knallen. Weer naar den gracht toe maar er niet in. Wachten. Gezoem. Kijken naar den brand. Niets meer. De sirenen blazen alerte voorbij. 't Leed was nog eens geleden. We gingen slapen doch lange tijd nog heb ik vliegers gehoord.

Donderdag 11 mei. Dezen morgen vernemen we dat Meirelbeke-station en 't Arsenaal gebombardeerd zijn voor de tweede maal. Er zou veel militaire schade zijn. Over 't getal doden weten we nog niets definitiefs. Om 13 u meldde radio Brussel dat Kortrijk weer hevig beschoten werd. Dat in een andere niet genoemde stad een groot aantal slachtoffers en dat in Gent al 29 doden binnengebracht zijn.

Was de morgen rustig, de avond was woelig. Alert! Ik tel 170 vliegtuigen die in oostelijke richting vliegen. Een tiental minuten later zware, doffe slagen uit die richting. Vele lichtere slagen volgen, ze bombarderen. Waar? Tien minuten later komen vliegtuigen terug uit oostelijke richting. Ik tel er 155. Weer alerte, vliegers in gering getal. Weer kloppen in de verte. Zo gaat het door tot

ong. 8.30 u. Pa is naar Meirelbeke geweest: de materiële schade is zeer aanzienlijk, hij schat ongeveer 500 huizen zwaar beschadigd. De spoorlijnen zijn op veel plaatsen gans vernield en door trechters onderbroken. Gelukkig maar dat de wijk ontruimd was! Het arsenaal is niet getroffen en de mensen beweren dat de Engelsen weer zullen keren tot het ook kapot is. Afwachten! 't Zal toch voor dezen nacht niet zijn, dachten we. Maar om 23.50 gilden plots weer de sirenen over de stad. Mantels aan, naar beneden. Op straat zagen we voortdurend licht opflikkeren in noordoostelijke richting (afb. 2). Later in richting

Afb. 2. Brandbommen in de nacht (collectie Georges Antheunis)

zuidoost en oost. Het was net lijk den dag tevoren de klaarte van 't bombarderen van Kortrijk (zie vorige dag). Voortdurend zoemden vliegtuigen boven, we verwachtten elk ogenblik het rosse licht van de fusees te zullen zien. Pa meende te horen dat de vliegtuigen boven Gent Zeehaven vlogen. We hadden schrik. Doch niets gebeurde en het angstig wachten duurde maar. Daarop kwamen zware eskaders overvliegen, dan weer lichtere, tenslotte werd het stil. Onverwachts toch zinderden de sirenen alarm af. Met een zucht van verlichting gingen we weer slapen. Het was 0.50 u.

Vrijdag 12 mei. Een viertal alertes hebben den dag wat opgevrolijkt. We vernemen dat de slagen die we gisteren in den avond waarnamen, afkomstig wa-

ren uit het bombarderen van Lokeren en van Brussel. In Lokeren werden hele straten weggeveegd. Over de doden weet men niets. In Brussel is de materiële schade zeer aanzienlijk. Door de ontruiming is het dodental slechts 40. Aantal doden bleek reeds gestegen tot 67 's middags. Vanavond kregen we bezoek van nonkel Jef Claessens, die de manier van de Engelsen laakte: om een spoorlijn te vernietigen hebben zij tientallen huizen vernield.

School dicht

Vanavond hebben we thuis volgende beslissing getroffen inzake bombardementen. Zo 't 's nachts alarm is, gaan Ma en Luce naar de schuilbunker van den Baudeloo-hof (afb. 3). Pa en ik blijven hier tot ze fusées smijten, dan gaan wij de vrouwen vervoegen. Zoo de fusées echter duidelijk ver van ons vallen, blijven we in den loopgracht. Met dat al ga ik vandaag eens om 9 u. slapen en ik ben overtuigd dat het in één trok tot morgenvroeg zal zijn. Pa niet, maar die is soms wat pessimist, ziet u! Hij kreeg gelijk: om 0.10 u. alerte. Veel vliegers. Bliksems in de verte. Om 0.40. alerte af. Slaap wel.

Afb. 3. Van de schuilbunker in de Baudelohof zijn geen afbeeldingen beschikbaar. Het was er een van hetzelfde type als de hier gereproduceerde bunker op het Fratersplein (Foto en inlichtingen verstrekt door Georges Antheunis).

Zaterdag 13 mei. Op school werd er al langer gevraagd om te sluiten. Er wordt veel over gebabbeld. De kranten schrijven erover. De grootste verrassing kwam nu: een kaart werd binnen gegeven in de klas: ‘Tot nader bevel worden de leergangen geschorst. De leerlingen krijgen werk voor vier weken, elken zaterdag één deel in te brengen. De meesten waren blij, toch kan dit onze studies sterk schaden.

Soms lekker voedsel tussendoor

Dezen namiddag zijn we naar den buiten geweest, pa en ik. De buit: bij Morel 1 brood (20 fr.); 600 gr. boter (50 fr.); Bij Vos: 20 eiers (100 fr.); 1 liter melk (0 fr.) en afspraak; bij Valère: 1 liter melk en afspraak eetmaal zondag; bij Achilles: 1 zak gras afspraak eetmaal donderdag. We eten tegenwoordig goed. Ma zegt: “Als ‘t op is hebben we er deugd van, valt er een bom op ‘t is al weg!”

Paniek op De Pinte: bevel van de gemeente dat allen in een kring van 500 m. rond het station elders moeten slapen. Overall langs de baan ziet men mensen die autostop doen, zozeer zijn alle treinen afgeschaft. Men vertelt dat de mannen van de witte brigade zijn opgeroepen om actieven dienst te gaan doen. Allen die bij burgers schuilden zijn plots weggetrokken. Men fluistert over mogelijke operaties op 16 mei (praatjes!?).

Een officieel Duits legercommuniqué meldt vandaag o.a. ‘t volgende. De aanhoudende aanvallen van de Angelsaksische luchtmacht op de bezette westelijke gebieden kunnen als voorbereidingen voor een invasie aangezien worden. Dat zegt toch al iets. Dezen nacht – o geluk! – hebben we aan één trok rustig door geslapen. Was het maar altijd zo.

Zondag 14 mei. Zeer rustige dag: ‘t is immers overtrokken weer. Wij hebben geen vlieger horen ronken. Vanavond hebben we de verschillende pakken gereedgemaakt om naar zus Mimi, Bommama, tante Céline en nonkel Jules te doen. Zo we dezen nacht nog gespaard blijven, dan zijn we erdoor. Morgenavond is ‘t bijzonderste aan kleren en eten weggebracht. De nacht was rustig. Maandag 15 mei. Gans den dag heb ik eten en kleren gedragen naar alle kanten. ‘t Weer was nat: een half uur regenen, een half uur zonneschijn en warmte. Twee alertes. Moe als ik was ben ik zeer snel ingeslapen en sliep in één trek tot twintig voor twaalf: alerte. De burens en Luce en Ma naar Baudeloo, wij hier. Lichtjes zoemen. Alerte af: ‘t is 11.55u. Wij gaan seffens weer slapen, 5 minuten later komen ook de vrouwen naar boven. Nu ineens tot morgenvroeg en: ‘de bange nacht is weeral om’.

Afb. 4. De in 1940 vernietigde Damboortbrug lag nog in het water, maar kreeg snel het gezelschap van een houten noodbrug (foto juli 1940, Stedelijke Commissie voor Stedenschoon, bewaard in het Gentse stadsarchief, SAG_SCMS_FO_0718). De opgeblazen strategische bruggen werden onmiddellijk vervangen door noodbruggen en ze werden in 1944 dag en nacht bewaakt.

Dinsdag en woensdag 16 en 17 mei: eentonige triestig-grijze, saaie dagen.
 Donderdag 18 mei. Van dezen morgen zijn de Duitsers weer in de loopgracht gekomen, redelijk talrijk. Alle bruggen worden bewaakt door drie man (afb. 4). De kanonnen zijn opgesteld. Een officier hield inspectie. Om 9.15 u. was de oefening ten einde. Pa, ma en ik zijn te voet naar Deurle gegaan, hebben er varkens-kermis gevierd en zijn moe thuis geland. 't Weer was zeer zot. Geen alertes in de stad. 't Zal zeker een rustige nacht zijn, denk ik. Dat was het ook.
 Vrijdag 19 mei. Mooi zonnig weertje. Tegen den avond een alerte van 10 minuten. Rustige nacht. Rond 1 u. vloog een machine rakelings over de huizen terwijl alles hel verlicht werd. Daarna reden de pompiers talrijk rond. Wat was er gebeurd?

Zondag 21 mei. Met goed weer te voet opgetrokken naar Valère, alwaar een echt feestmaal was aangericht. Interessant kan de menu wel blijken. 1. Vette groentesoep met balletjes. 2. Patatten - vette saus - spinazie - koteletten van varken (twee tot drie per man). 3. Saucissen en rabarber-compote met krieken sap. 4. Gateau met gesteriliseerde kriekjes. 5. Witte boterhammetjes. 6. Cakes (zeer fijn). Weergekeerd met de trein (slechts 40 minuten retard, o wonder!) onder de regen. Dat stomme weer schijnt de invasie uit te stellen!

Maandag 22 mei. Veel, veel huiswerk en les. Vandaag heb ik gewerkt van

8.45u. tot 11.45 en 2u. tot 6u. en 7u. tot 8.45. 't Is zeer lastig: allemaal vertalingen van nog niet geziene stukken uit Homeros en Ilias! Liever gewoon school, hoor!

Het weer is koud en mistig. Slechts zelden laat de zon zich zien. Rond den avond heb ik een 5tal vliegers voortdurend over de stad zien cirkelen. Natuurlijk weer rustige nacht. Overdag vier alertes gehad.

Dinsdag 23 mei. Weerom datzelfde nevelig overtrokken, koude weer. Dat is nu al meer dan acht dagen. Iedereen vindt het uiterst vervelend. Wanneer wordt het eindelijk 'ns goed weer zodat de operaties kunnen beginnen!?! Spijtig genoeg kan het niet tot regenen komen, het akkerland heeft vocht nodig. Brood is er tekort in de stad. De mensen schuiven aan voor de bakkerijen. Rond 10u. zijn die winkels reeds gesloten en kan men met de zegels in de hand niets van brood bekomen (afb. 5). Verkoop van meel met zegels is reeds lang gedaan: streng verboden. Kardinaal Van Roey heeft een brief geschreven die in de kerken werd afgelezen: op strenge wijze hekelt hij de luchtaanvallen. Rond den avond breekt een warme zon door. Zou een periode goed weer aanbreken: Spero! Met drie alertes kwamen we er vandaag van af (gemiddeld 20 min. elk). Ik werk tot 0.10u. en alles is rustig.

Afb. 5. Alle levensnoodzakelijke materialen 'waren op de bon'. Men kon ze slechts verkrijgen via een karig toegemeten en strikt toegepast systeem van brood-, kolen- en andere bonnen: de rantsoenzegels (zie een artikel hierover in GT jg. 2010 nr. 4). Kort na de oorlog hield de schaarste aan en bleven de zegels in voege, in andere landen o.m. Engeland, veel langer.

Steeds opnieuw bomalarm

Woensdag 24 mei. 't Weer is mooi, 't schijnt een goeie periode te willen worden en als 't zo is, dan zal 't met de lieve nachtrust rap gedaan zijn. En inderdaad 40 min. na middernacht loeien de sirenes. De machines zoemden sterk boven ons hoofd doch toen we buitenkwamen was niets meer te horen, maar des te meer te zien. In de richting van Antwerpen zagen we geweldig geflits, veel heftiger dan bij de bombardementen op Kortrijk (10 mei) of Leuven (11 mei). Daarbij zagen we duidelijk de rode schijnsels van schijnwerpers en zelfs iets dat op fusees leek, heel in de verte. Gelukkig bleef het erbij en om 1 u. alarm af! Nog 10 minuten blijven we staan toezien naar het 'bliksemen' dat nu ook in NNO richting begint. Nauwelijks 10 min. liggen we te bed en 't is opnieuw alarm (1u.10). Weer op straat. Lichtflitsen in pal noordelijke richting. Veel geronk, anders niets. Om 1u.40 is alles voorbij. Slaap wel!

Donderdag 25 mei. 's Morgens begint de dag goed: om 7.40 u. reeds alerte. 't Zal zeker de laatste niet zijn! Tweede alerte om 10 u. Er wordt geweldig gemitrailleerd. Luce beweert bommen te hebben 'zien' vallen op Sint-Pieters (hum!). Om 11.15 u. alerte af. Om 12 u. derde alerte, duurde 20 min. In den namiddag overtrekt het weer, 't ziet er slecht uit. Zal er dan nooit een periode van echt goed weer komen? Vandaag was er praktisch geen gas. Voor 't eerst hebben we het eten gewarmd op het petrool-vuurtje. Zo keren we na hypermodernisatie tot de zeden onzer voorouders terug.

Vrijdag 26 mei. Mistig weer. Geen alertes. Rustig, volkomen.

Zaterdag 27 mei. Eindelijk mooi weer, barometer op 'Beau Temps'. Laat ze maar komen! Warme zonnige dag met ongeveer vier alertes. Formidabele formaties hebben we horen overvliegen in den namiddag. Iedereen verwacht voor dezen nacht alerte op zijn minst en iedereen kreeg gelijk. Om 1.40 alerte. Ontzaglijke formaties moeten overgevlogen zijn. Het gedommel was zo sterk dat men zich in een fabriek midden draaiende machines kon wanen. Rond 2.10 zagen we (pa en ik, ma en Luce waren naar Baudeloo) iets dat sterk op fusees leek in de verte. Daarna verscheen in de lucht een langwerpige rozige schijnsel en daarop begonnen de lichtflitsen (afb. 6). De richting was oost-zuidoost. Om 2.20 alerte af. Lang nog, tot 4.30u, hoorde men het zware dommelen der vliegmachines.

28 mei. Sinksen. Zalige hoogdag hebben we ons vannacht reeds gewenst. Het weer is zeer warm. Om 12 u. hadden we reeds het derde alarm tot 1.15 u. In 'Volk en Staat' (Duitsgezind blad) las ik dat alle militaire deskundigen denken dat de Sinksendagen bijzonder geschikt zijn voor landingen. Afwachten. Ik

Afb. 6. FLAK-zoeklicht
(collectie Antheunis).
FLAK: Afkorting voor Flug- of
Fliegerabwehrkanone,
het Duitse luchtafweergeschut
tijdens WO. II.
In het Frans: DCA (Défence
contre les aéronefs).

hang tussen hoop en vrees. De zwakke flitsen van dezen nacht waren afkomstig van het bombardement op Aachen. Dit werd door Engelse area-bombing ('tapijt bombardement') formaties uitgevoerd. Op deze Sinksenzondag hebben we zo zeven alertes overdag en een in den nacht gehoord. Dit is wel een record. De nacht was tegen alle verwachting buitengewoon rustig.

29 mei. Met vijf alertekes komen we er voor die helen dag weer van af. Rustige nacht? 'k Ben benieuwd. Overdag kijkt men nauwelijks eens op als 't alerte is en men vergenoegt zich met een "t Is alerte" - "t Is gedaan" en dan nog met een verveeld glimlachje van 'ze doen weer eens gek'. Terwijl 's nachts! De nacht nu was zeer rustig.

Dinsdag 30 mei. Schoon weer te koop maar geen invasie. Rustige dag en nacht op een stel alertes na.

Maar... er bestaat ook nog zoiets als donder

Woensdag 31 mei. Laatste dag van de maand waarop zoveel hoop werd gezet. Het weer is overtrokken. De Pinksterdagen hadden velen als een mogelijk invasietijdstip aangezien. Nu komt als 't ware een teleurstelling die zelfs velen doet wanhopen of de invasie wel komt. Hierin zijn de meningen zeer verschillend. De meesten durven niet affirmatief zijn voor 't een noch voor 't ander. Vanmorgen lange alerte. Toen er veel vliegers boven ons hingen, hoorden we plots zwaar gedommel als van bommen nogal in de verte. Iedereen stond te luisteren en sommigen meenden mitraillevuur te vernemen in het kortere knetteren. Doch het bombardement kwam met zo'n regelmatige tussenpozen en ging zelfs erg door toen geen vliegers meer te horen waren zodat men zich eindelijk begon te herinneren dat ook wel iets anders zo'n lawaai kan maken en wel de zogenaamde donder. Inderdaad dit 'heerschap' maakte ons zo bang en bracht na weken wat goeie regen. Slaap wel, slaap wel.

Met bijzondere dank aan Georges Antheunis.

ALFONS VAN WERVEKE EN ZIJN 'SCHATKAMERS' IN HET GENTSE STADSARCHIEF

De redactie

Ghendtsche Tydinghen wil een kleine bijdrage leveren om het vergeten werk van Alfons Van Werveke (Gent 1860-1932, afb. 1) te helpen revaloriseren in een reeks artikels gebaseerd op zijn opzoekingen. Ter inleiding geven we hier een korte beschrijving van de man en zijn prestaties.

Afb. 1. De held van dit verhaal zoals weergegeven in zijn *Gedenkbladen...*, Willemsfonds 1937.

Alfons werd geboren in een van die liliputter huisjes die tegen het Gravensteen plakten (afb. 2) ter hoogte van de Hoge Zonnestraat (nu Rekelingestraat). Deze selfmade man, van opleiding schoolmeester en werkzaam in het stedelijk onderwijs, ontpopte zich tot archiefonderzoeker buiten formaat. Pas op latere leeftijd werd hij benoemd tot conservator van de twee stedelijke musea voor 'Oudheden': het Historische Stenen Museum in de Sint-Baafsabdijruïnes en de collectie andere 'Oudheden', destijds in de kapel van het Caermersklooster aan de Lange Steenstraat, nu in het STAM. Dit en nog veel meer lezen we in een artikel dat Maurice Van Wesemael over hem liet verschijnen in vier deeltjes in de

allereerste jaargang van ons tijdschrift (GT 1972 p. 160-164, 184-186 en 210-212) en jg. 2, p. 34-38.

Beroepshalve was Van Werveke betrokken in museale topics, maar het was vooral de geschiedenis van het dagelijkse leven in de stad Gent die hem passioneerde. Gelukkig bleven zijn talloze handgeschreven notities en een flinke

Afb. 2. In een van deze huizen destijds aan het Gravensteen naar het Sint-Veerleplein toe, groeide Alfons op (19de-eeuwse foto door Edmond Sacré, fotocollectie DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).

hoeveelheid korte krantenartikeltjes van hem bewaard in het Gentse stadsarchief. Ze zitten er zorgvuldig geklasseerd in honderden gemakkelijk raadpleegbare mapjes in de reeksen ‘Nota’s Van Werveke’ (meer dan 1200 volgens Van Wesemael) en ‘Nota’s Straten’. Aan deze laatste werden korte niet gepubliceerde notities van Frans De Potter en wellicht nog anderen toegevoegd, dikwijls niet meer dan verwijzing naar een archiefreeks, jaartal en folio, maar daarom niet minder waardevol zowel voor amateur- als voor professionele zoekers.

De artikeltjes, volgens een ruwe schatting van Van Wesemael zo’n 500, liet Van Werveke verschijnen in de *Gazet van Gent*, dikwijls overgenomen door *Het Laatste Nieuws*, soms door *Vooruit*, met daarbij nog vertalingen in ‘*La Flandre libérale*’. Ze zijn moeilijk traceerbaar, maar – geen nood – ze zitten (hopelijk) allemaal in de Nota’s Van Werveke’ mapjes. Het Willemsfonds bundelde lang geleden een klein aantal van zijn uitgewerkte teksten in twee uitgaven: *Bijdragen tot de geschiedenis en de oudheidkunde van Vlaanderen* (1927) en de *Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders* (1936). Daarnaast schreef hij voor het tijdschrift *Volkskunde* nog tal van artikels over de geschie-

denis van persoonlijke relaties zoals vrijen, huwen en een meerdelige reeks over ontucht in het oude Gent. Weer andere bijdragen gingen naar het *Bulletin de la Société belge de Géographie* of naar de *Inventaire archéologique*. Naar aanleiding van de ontdekking van de unieke fresco's in het af te breken Godshuis Sint Jan en Sint Pauwel, alias de 'Leugemeete' in de Brugsepoortstraat, gaf hij een beschrijving uit van de geschiedenis

van dit godshuis en van de geschiedkundig ongemeen interessante voorstellingen in de kapel. Samen met J.B. Bethune verzorgde hij de uitgave van de oorkonden ervan. Nog zo'n samenwerking mondde uit in uitgaven over gedenkenningen en medailles. Daarnaast zijn er de stadsgidsjes, bezoekersgidsen van het Gravensteen, de historische steencollectie en allerhande gelegenheidsbrochures.

En alsof dit alles nog niet genoeg was, verrichte Van Werveke monnikenwerk in het samenstellen van nauwkeurige registers bij de uitgave in 1900 door Julius Vuylsteke van de oudst bewaard gebleven Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1280-1336). Dit omvangrijk werkstuk van onschatbare waarde zou anders zo goed als ontoegankelijk gebleven zijn. Zelf verwezenlijkte Alfons een gelijkaardig prestatie voor de periode 1351-1364. De postume uitgave ervan in 1970 door de commissie voor geschiedenis van de Koninklijke Academie, een fors boekdeel, kwam tot stand door bemiddeling van zoon Hans, professioneel historicus en gewaardeerde hoogleraar aan de Gentse universiteit.

We kunnen niet beter doen dan een hulde aan deze miskende figuur over te

nemen gebracht door wijlen Daniël Lievois, zelf een buitengewoon getalenteerde archiefonderzoeker. Ze verscheen in ons zusterijdschrift *Van Mensen en Dingen* (2014, jg. 12 nr. 2, p. 48-49) als ‘Ter afsluiting’ bij een artikel van hem over het gevangenisleven in het Gravensteen gebaseerd op het werk van Alfons.

‘Het blijft belangrijk aan grondig archiefonderzoek te doen om de realiteiten van het verleden in een juister daglicht te stellen. Daarvan was een archiefkenner en fanaat als Alfons Van Werveke zich terdege bewust. De basis van de huidige benadering werd inderdaad door hem gelegd. Hij was een selfmade historicus die lang geleden overleed, maar die mij de weg toonde in zijn populariserende werkje *Gedenksbladen uit het leven van onze voorouders*, in 1936 postuum verschenen als uitgave van het Willemsfonds nr. 171.

De talloze handgeschreven notities die Alfons Van Werveke maakte tijdens lange dagen, weken, maanden en jaren werk in diverse archieven, bevatten een goudmijn aan gegevens voor wie het Gentse geschiedkundige veld wil betreden. De hoofdmoot ervan bevindt zich in het Gentse stadsarchief, maar ook in andere stedelijke instellingen. Het ware een blijk van terecht respect voor die eenvoudige, maar grote geleerde indien men alle notities op één plek kon bijeenbrengen. Met de huidige digitale hulpmiddelen kan dat geen probleem zijn. Dit is trouwens een pleidooi voor het valoriseren van de notities van vroegere Gentse historici, onder meer om hun levenswerk verder te zetten. Velen kunnen zich in dit licht een bescheiden partner voelen van Alfons Van Werveke en dankbaar en vereerd zijn dat zij in hun bijdragen een deel van zijn notities mogen aanvullen. Uiteraard moet men ze actualiseren met moderne referenties, ze aanvullen met eigen bronnenonderzoek en ze een plaats geven in een verhaal.’

Voor wat de als krantenstukjes gepubliceerde bijdragen betreft, zal in de geplande GT reeks het valoriseren beperkt blijven tot een modernisering van spelling en stijl, hier en daar aangevuld met nieuwere bevindingen, onder meer in de vorm van commentaren bij de toe te voegen illustraties. Geen enkele van de stukjes van Alfons was immers geïllustreerd. De niet gepubliceerde notities worden verwerkt tot verhalen en eveneens hier en daar aangevuld met recentere bevindingen en literatuurgegevens. Elders in dit nummer vind je een eerste verhaaltje in onze nieuwe reeks.

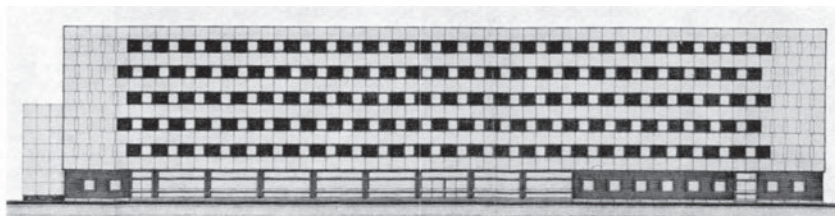
VAN VERSCHRIKKELIJKE WOONKAZERNE IN ONDERBERGEN TOT UNIVERSITAIR PAND (1946–1991)

Luc Devriese

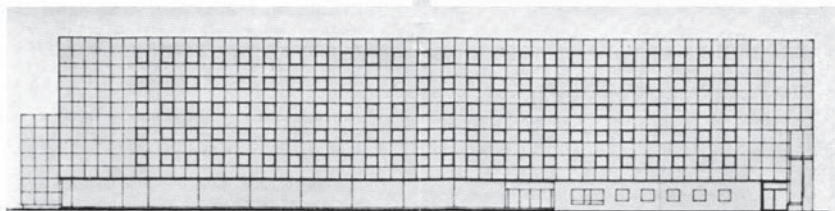
Over de restauratie en de omvorming van het kloostercomplex in Onderbergen verscheen een degelijk en mooi geïllustreerde werk *Het Pand. Acht eeuwen geschiedenis van het oud dominicanenklooster te Gent* (Simons, W., Bral, G.J., Caudron, W., Bockstaele, J., Tielt, 1991, pp. 143). Deze bijdrage wil een aanvulling bezorgen bij wat daarin heel kort vermeld wordt (p. 119) over de kritieke periode waarin de bestemming van het gebouw onbeslist was, meer bepaald over een eerste project dat op de proppen kwam na de aankoop door de toenmalige Rijksuniversiteit Gent in 1963.

Het complex is uiterst gunstig gelegen in volle stadscentrum, zodat – zeker in die tijd – de wildste bouwspeculatie mogelijk was, maar die werd flink gedwarsboemd door de klassering van het grootste onderdeel, de Leievleugel, al in 1946. In de tekst van commandant Rys in dit GT nummer lezen we dat de bebouwing in 1954 onbewoonbaar verklaard werd. Een jaar later werd het hele verdere complex als monument geklasseerd. De uitdrijving van de straatarme bewoners had heel wat voeten in de aarde. De laatsten werden manu militari buitengezet. Voor de eigenaars, nu zonder inkomsten, was onderhoud, laat staan herstel, totaal onmogelijk geworden. Dit belette niet dat tussen hen en de Belgische staat een juridische strijd aansleepte over de onteigening, meer bepaald de schatting van de waarde. Al die jaren werd het Pand zwaar verwaarloosd.

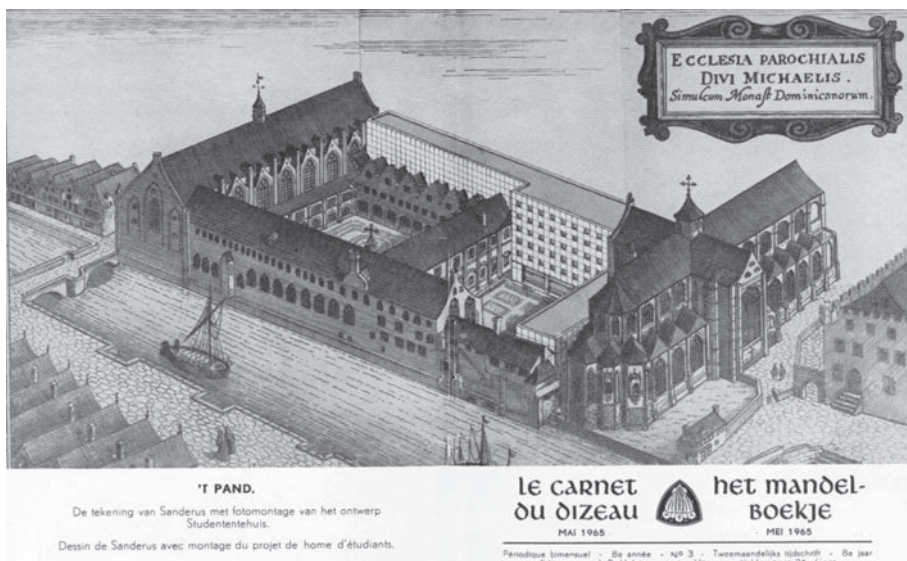
Dat ging door tot de uiteindelijke aankoop in 1963 door de universiteit ten laste van het universiteitsvermogen. Men begon onmiddellijk met de meest noodzakelijke onderhoudswerken en het uitruimen van enorme hoeveelheden afval en puin, het resultaat van bijna twee eeuwen verwaarlozing. Maar daarmee was de kous nog lang niet af. Welke bestemming(en) zou men eraan geven? Het ontbrak niet aan ideeën. Een eerste optie voorzag de restauratie van de kern van het klooster en de bouw van een studentenhoeve, grotendeels aan de straatzijde (Onderbergen). Het is speciaal dit project dat we hier kunnen illustreren dankzij de afbeeldingen die het publicitaire periodiekje *Le Carnet du Dizeau – Het Mandelboekje* eraan wijdde in 1965 (meinummer). Dit bleef gelukkig bewaard in de verzamelingen van het DSMG, Begijnhof,

't pand Ontwerpen voorgevel studententehuis.
Projets façade home d'étudiants.

Afb. 1. Voorgevel (Onderbergen) en achtergevel van het geplande studentenhome zoals weergegeven in *Le Carnet du Dizeau – Het Mandelboekje* (1965 nr. 3, verzameling DSMG, Sint-Amandsberg).

Afb. 2. Het ontwerp (zie afb. 1, zelfde herkomst) ingepast in de afbeelding van het dominicaan-klooster overgenomen uit *Flandria Illustrata* van Sanderus. De voorstelling is wel enigszins misleidend omdat de predikherenkerk (links) ten tijde van het project niet meer bestond. Ze was in 1860 afgebroken was om plaats te maken voor een verbrede straat, de Jacobijnenstraat, met een huizenrij. Duidelijk te zien is ook hoe de home nog een zijgevel zou krijgen naast de Sint-Michielskerk.

Sint-Amandsberg. De tekeningen van het geplande home waren gemaakt door arch. Eeckhout (afb. 1 en 2).

Hoe kwam het project in uitgerekend dat drukseltje terecht? In die jaren was *Het Mandelboekje* de spreekbuis van een groepje ‘liefhebbers van het oude Gent’, die speciaal oog hadden voor de toekomst van de stad, niet enkel voor wat de oude bebouwing betreft, ook voor de problematiek van het alsmaar drukker wordende verkeer, kortom voor de leefbaarheid van de stad. Deze via prestigieuze winkels wijdverspreide publicatie was meer dan waarschijnlijk onderdeel van hun actie om de bouw van het moderne home op die plek te verhinderen. Iets wat lukte. De universiteit verplaatste haar nieuwbouwplannen naar het zuiden van de Stad, naar o.m. de Sterre.

Uiteindelijk viel de beslissing het Pand volledig te restaureren en er een multifunctioneel centrum in te richten voor allerhande universitaire, vooral culturele activiteiten, die er een prestigieus kader zochten en vonden. Een dergelijke onderneming ging echter de knowhow en de financiële mogelijkheden van het universitair vermogen en gebouwendienst ver te boven. Daarom nam de Regie der Gebouwen van de Staat de taak op zich. De ruwbouwrestauratie was voltooid in 1989 en twee jaar later kon het complex ingehuldigd worden.

Met dank aan Christiane Van Wynkel

HET NIEUWHOF VAN DE SINT-BAAFSABDIJ TE GENT Opvolger van het hof Te Slotte

Marc Hanson

Het panoramisch schilderij van Gent in 1534 (STAM) toont ons centraal op de voorgrond het **Nieuwhof** (Nova Curia) van de abdij in zijn laatmiddeleeuwse toestand. Het is een groot geheel met in het midden een opvallend stenen hoofdgebouw en diverse hoevegebouwen eromheen (afb. 1). Aan de westkant ervan ligt de Catterstraat (de straat horizontaal midden op het gereproduceerde schilderijfragment, nu het eerste deel van de Dendermondsesteenweg tussen Antwerpenplein en het winkelcentrum), aan de oostkant de stadsvesten met muur, aarden wal, verdedigingstorens en gracht (nu Arenbergstraat en Banierstraat). Nog beter is dit te zien op het schilderij van Lucas d'Heere uit 1564 waarop hij, zich baserend op '1534', de toestand van vóór 1540 weergeeft (afb. 2). Het Nieuwhof komt nog prominenter in beeld omdat deze kunstenaar focuste op de abdij en haar dorp, terwijl de stad Gent maar als achtergrond diende.

Afb. 1. Detail uit het schilderij 'Gent 1534' (STAM) met een gedeelte van het Sint-Baafsdorp. Links de Dendermondse Poort. Midden het hoofdgebouw van het Nieuwhof met steil dak en torentje, omringd door goed herkenbare hoevegebouwen met vakwerkmuren en verhoogd middengedeelte en grote schuurpoort. Ze staan tussen de Catterstraat (achterin) met aaneengesloten huizenrijen en (meer naar voor) de palissade omheining van de Sint-Baafsvest met vestgracht en twee wachttoertjes. De vestgracht bevatte waarschijnlijk zelden of nooit water zoals hier weergegeven. De Dendermondse Poort is overmaats voorgesteld.

Ondanks het grote belang van dit Nieuwhof voor abdij, dorp en wijde omgeving, bleef het door de (Gentse) geschiedschrijvers onderbelicht (1). Toen '1534' geschilderd werd stond het Nieuwhof al minstens drie en een halve

Afb. 2. Detail van het schilderij van Lucas d'Heere (1564, Bibliotheek Ugent) met het Sint-Baafsdorp en de op het schilderij zelf aangebrachte zwarte demarcatielijn van het kasteel van Karel V. Duidelijk is te zien hoe het Nieuwhof en het grootste gedeelte van het Sint-Baafsdorp daar buiten valt. Het kerkgebouw achterin, dat daar wel binnen valt, is de parochiekerk Sancti Christi (des Heligs Kersts – Seleskest) van het dorp. Ze werd afgebroken voor de bouw van het kasteel en moest een flink eind verhuizen naar ... wat we nu kennen als Seleskest.

eeuw op deze plek. Daarvoor, dus vóór de twaalfde eeuw, was het Hof te Slote de belangrijkste hoeve van en voor de abdij. Zij vormde de kern van de economisch en administratief-juridisch belangrijke nederzetting Slote, dichtbij het huidige Oostakker-Lourdes, een eind verwijderd van de abdij. Vooral nader in te gaan op het Nieuwhof is het daarom verhelderend eerst een beeld te schetsen van dit **Hof te Slote** aan de oostelijke rand van de Slote(n)kouter en zijn relatie met het Gandaklooster.

Korte voorgeschiedenis tot de grote Noormannenval

Samen met Ledergem, Zingem, Achtene en Herlegem vormde Slote al in de vroege middeleeuwen een waaier van nederzettingen op de hoge zandrug die zich uitstrekt langsheen de linkeroever van de meest oostelijke Leie-arm vóór die zich met de Schelde verenigt. Langs de westkant werden deze nederzettingen met akkerland, die eigendom waren van verwante families, begrensd door natuurlijke meersen, ten oosten door later ontgonnen bossen en heiden. Toen de zendeling Amandus in de eerste helft van de zevende eeuw zijn moeilijke bekeringswerk in dit gebied begon, kreeg hij ruime financiële steun van de Merovingische koning Dagobert I (623-639). Hiermee kocht hij een groot deel van de gronden ten noordoosten van het latere klooster samen met de oostwaarts daarvan gelegen bossen. Wat toen niet gekocht was zou later door schenkingen in het bezit van de monniken komen. Deze schenkingen waren voor een groot deel te danken aan het succes van de verering van de heilige Bavo (gestorven vóór 659), de talentrijke voortzetter van de werken van Amandus. Met het goud van Dagobert stichtte hij ook een klooster met een houten kerk op de meest westelijke uitloper van de lange zandrug (nu Machariuswijk), waar zich al een belangrijke oude bewoningskern bevond.

Het Hof te Slote omvatte net als de andere genoemde nederzettingen één grote herenhoeve, enkele huisjes van onvrijen (lijfeigenen, slaven) die er werkten en de boerderijtjes van enkele halfvrije boeren, die door ontginning eigen grond verworven hadden. Het hof werd bewoond door een meier die het runde voor en in naam van de abdij (2). De Slotenkouter bestond vooral uit enkele grote blokpercelen die door onvrijen werden bewerkt, eerst voor de oorspronkelijke eigenaren, later voor de abdij. De beperking van het akkerland tot één kouter (100 à 200 ha) kan verklaard worden door de beperkte oppervlakte van de hogere zandgronden in dit gebied. Gezien de primitieve landbouwtechniek van toen waren alleen deze gronden geschikt voor ontginning.

Uit het voorgaande blijkt dat er al vanaf de zevende eeuw een soort geografische tweedeling ontstond van goederen voor en diensten van het klooster. De domeingroep ten noordoosten van het Gandaklooster met Slote als belangrijkste centrum leverde aan de Bavelingen primaire landbouwproducten en bestaanszekerheid. Later werd dat aangevuld met kleine(re) betalingen in zilveren munten. Het klooster Ganda van zijn kant was het parochiaal en bestuurlijk centrum voor deze uitgestrekte domeingroep. De Baafse monniken, vanaf 819 seculiere kanunniken, waren deels actief in de zielzorg voor de schaarse en ver uit elkaar wonende gelovigen. Alleen op de grote kerkelijke feestdagen en speciaal gevierde heiligendagen kwamen zij naar het ondertus-

sen befaamde bedevaartsoord bij de samenvloeiing van Schelde en Leie om er de kerkelijke plechtigheden bij te wonen en de relieken te vereren. De kanunniken zorgden tevens voor het beheer van de aangevoerde producten en de ontvangen geldsommen. Het is opvallend dat de Sint-Baafsabdij de uitbouw van haar hoven ten noordoosten niet krachtig ter hand heeft genomen. Het gevolg hiervan was dat geen enkele van deze nederzettingen is uitgegroeid tot een dorp of zelfs maar een gehucht. De verklaring hiervoor is tweevoudig. De abdij wilde zelf het centrum blijven van geestelijke, administratieve en andere dienstverlening voor het dunbevolkte noordoostelijke gebied en zij wilde liever energie steken in de verdere uitbouw van de meer bevolkte nederzetting vlakbij de abdij.

Tussen Noormanneninval en terugkeer uit Laon

De hele Karolingische periode bleef deze duale toestand in grote lijnen ongewijzigd. De bezetting en vernieling van de abdij door de Vikingen (879-880) maakte bruusk een einde aan deze toestand. Ze kampeerden een jaar in het klooster en lieten de gebouwen als ruïne achter. De meeste kanunniken waren toen al naar Laon en verder gevlucht. De bewoners van het Sint-Baafsdorp, dat eveneens werd geplunderd, vluchtten vermoedelijk vooral naar de eerder genoemde nederzettingen met hun bosrijke omgeving. Door de afwezigheid van de leidende Baafse geestelijken, die meer dan een halve eeuw zou duren, ontstond een groot machts- en gezagsvacuüm. Dat werd opgevuld door de graven van Vlaanderen en door lokale krijgsheren.

Deze heren, nazaten van diegenen die hun eigendom aan het Gandaklooster hadden verkocht of geschonken, namen nu zelf de touwtjes in handen en usurpeerden een deel van het abdijsbezit (usurperen: wederrechtelijk verwerven). Horigen, halfvrije boeren en andere bewoners waren voortaan op hen aangewezen. Logischerwijs werd Slote, de grootste nederzetting, nu het bestuurlijke en pastorale centrum van het gebied ten noordoosten van Gent. Men neemt aan dat de Gentgouw pas onder graaf Boudewijn II (879-918) bij de Vlaanderegouw werd gevoegd, waardoor het graafschap aanzienlijk uitbreidde. Zowel Boudewijn als zijn ambitieuze opvolger Arnulf I (918-965) werden zelf lekenabt van Sint-Baafs. Ze usurpeerden vele goederen en inkomsten van het gewezen Gandaklooster ten noordoosten van Gent om in leen te geven aan hun vazallen als beloning en om hen aan zich te binden, zoals gebruikelijk in het feodaal systeem.

Tussen terugkeer uit het zuiden en verhuis

Ruim een halve eeuw na de verwoesting van haar klooster keerde de Baafse communautiteit met de relieken van de heilige Bavo, andere schatten en een deel van het archief naar Gent terug. Vanaf 946 – de kleine Baafse gemeenschap van seculiere kanunniken werd toen omgevormd tot een benedictijne-nabdij – ging Arnulf schoorvoetend over tot de teruggave van een deel van het abdijdomein. Rond dezelfde tijd deed hij als leek ook afstand van het ambt van abt, dat nu werd waargenomen door een geestelijke en even later door een monnik van de abdij. Kort daarna gaf hij het wereldlijk beheer van de abdijgoederen in leen aan een belangrijke vazal: de voogd. Deze delegerde zijn rechterlijke bevoegdheden aan door hem benoemde ondervoogden, die op hun beurt werden bijgestaan door schouten en meiers. Eerstgenoemden moesten leenmannen zijn van de abdij; de meiers waren vooral verantwoordelijk voor de financiën en de betalingen, maar ook voor allerlei andere klussen.

De teruggave van abdijgoederen door krijgsheren verliep vlotter dan deze door de graaf. Het schuchtere voorbeeld van deze laatste werkte toch stimulerend op sommige vazallen. Bovendien zagen zij hierin een middel om zeker te zijn van de hemelse beloning, hun reputatie van ‘vrijgevigheid’ werd bevestigd en ze bevoordeelden dikwijls monniken die verwanten waren. De teruggave werd ook vergemakkelijkt doordat Sint-Baafs al vroeg haar bezittingen en rechten nauwkeurig schriftelijk had vastgelegd en bewaard, zodat usurpaties nagetrokken en bewezen konden worden. Ten slotte schrok de abdij, naarmate ze weer aan macht en gezag won, er niet voor terug enige (religieuze) dwang uit te oefenen op niet-welwillenden.

Omstreeks het midden van de elfde eeuw geraakte het onroerend abdijbezit na recuperatie, ruil, maar soms ook nieuw verlies, min of meer gestabiliseerd. De domeingroep ten noordoosten van de abdij bleef nog altijd een van de belangrijkste, zowel door zijn omvang als door zijn economisch belang voor de bevoorrading van de monniken. Dat de schout voor de Sint-Baafsheerlijkheid in Slote zijn standplaats had en lid was van de familie Van Slote(n), is een overtuigend bewijs van het grote belang van dit domein. Het Sint-Baafsdorp van zijn kant was het meest bevolkte en actieve van de genoemde nederzettingen. Na de herstart van de abdij was de groei deels spontaan gebeurd, maar de monniken zelf hadden ook de inrichting van de gronden, de bouw van huizen, de aanleg van wegen en bruggen enz. krachtig ter hand genomen. Het belang van het dorp blijkt duidelijk uit het feit dat de ondervoogd er zetelde.

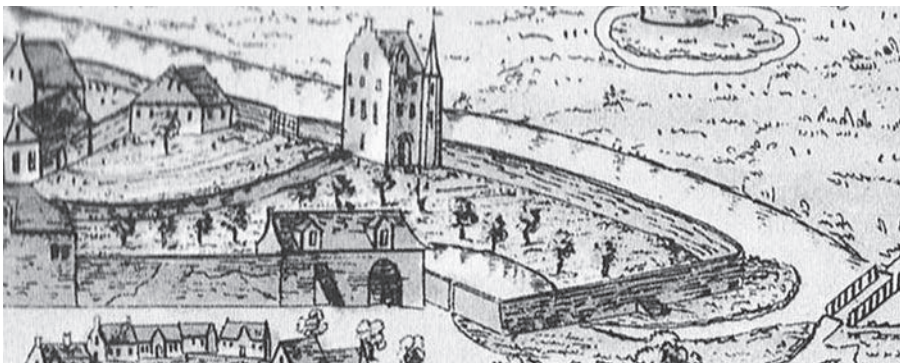
Verhuis van Hof te Slote naar Nieuwhof

Voor de abdijs bleef het feit dat Slote de facto het zwaartepunt bleef van de domaniale exploitatie in deze zone in zekere mate onpraktisch en onbevredigend. De voogden, die geacht werden de materiële belangen van de abdijs te behartigen, onttrokken geregeld onroerende goederen en diensten van de Gentse domeingroep aan de abdijs voor hun eigen profijt of dat van hun vazallen. In zijn ‘bedelbrief’ aan gravin Odiva, de echtgenote van graaf Boudevijn IV (988-1035) had abt Othelbold (1019-1034) deze nieuwe usurpaties al aangeklaagd. Twee centra, één voor administratie en één voor exploitatie, was ook niet erg praktisch, zeker niet voor monniken van wie het werk constant onderbroken werd door de dagelijkse gebedstijden. Centralisatie van de hele administratie en lokale rechtspraak zou leiden tot meer efficiëntie en betere controle en een eigen abdijshoeve zou de bevoorrading te allen tijde verzekeren.

Deze bilocatie bleef toch nog aanhouden tot in het begin van de twaalfde eeuw. Tot die tijd had de abdijsleiding wellicht andere prioriteiten, zoals de verdere bouw van de abdijskerk, het optrekken van een afzonderlijke parochiekerk, verbouwingen binnen de abdijsmuren, het conflict met concurrent Sint-Pieters enz.. Maar in de eerste helft van de twaalfde eeuw – misschien onder de charismatische abt Wulfric (1099-1131) die ook het conflict met Sint-Pieters beter wist te beheersen – bouwden de monniken een volledig nieuwe hoeve zeer kort bij de abdijs. Ze lag aan de oostzijde van de Cattedestraat, vlak bij de nieuwe parochiekerk en even buiten de oostelijke abdijsmuur, waar zich de hoofdingang bevond. Zo vormde de landbouwuitbating één geheel met de abdijs. Het is veelzeggend dat kort daarna ook de standplaats van de schout van het oude Slote naar het Sint-Baafsdorp werd overgebracht. In het begin van de twaalfde eeuw verwierf Sint-Pieters een groot bosgebied te midden van het Sint-Baafsdomein ten noordoosten van Gent, waarop de graaf van Vlaanderen al veel eerder beslag had gelegd. Misschien was de verwerving van dit bos door de concurrent wel de aanleiding om de verhuis door te zetten.

Het schilderij ‘1534’ toont ons het Nieuwhof in zijn laatmiddeleeuwse toestand en zonder de erbij behorende akkers en weiden die oostelijker lagen en niet zijn afgebeeld. Hoe zag dit domein eruit in zijn beginperiode? Door het gebrek aan bronnen (3) blijven hier meer vragen dan antwoorden. De bescherming biedende stadswal tussen de Spitaalpoort en de Dendermondse poort bestond nog niet, want hij dateert pas van ca. 1325-1330. Het is waarschijnlijk dat de gebouwen al vroeg omringd waren door een beschermende omhei-

ning tegen ongewenste indringers, bijvoorbeeld loslopende honden. Aan de Cattedestraat was er een hek dat toegang verleende tot een smalle zandweg naar het hoge, centraal gelegen hoofdgebouw: het administratief beheercentrum van het Nieuwhofcomplex. Hier werden de cijzen, pachten en renten geïnd voor de noordoostelijke domeingroep. Hier moesten alle grondgebruikers van de abdij die binnen de Sint-Baafsheerlijkheid woonden hun ‘heerlijke’ plichten voldoen.

Afb. 3. De ‘lusthof’ van de abdij met de konijnenwarande waaraan de huidige Warandestraat enigszins ten onrechte haar naam ontleent: dit onderdeel van het abdijcomplex was in de omgeving van de huidige Buitenhof(straat) te situeren (detail van de gravure van Ch. Onghenae naar het schilderij ‘Gent in 1534’, uitgegeven door Decavele, J., 1975, *Panoramisch gezicht op Gent in 1534*, Brussel, Pro Civitate).

Het natuurstenen gebouw dat we op beide schilderijen zien, behoort gezien zijn functie bijna zeker tot de oudste kern van het Nieuwhof. Het vertoont grote gelijkenis met de noordwestelijker gelegen Lusthof van de abdij (afb. 3). Het opvallende, imposante gebouw telt meerdere bouwlagen met rechthoekige ramen, een poortvormige toegang, een puntgevel, een steil met pannen bedekt zadeldak en een flankerende slanke traptoren met kegelvormige spits. Het is niet uitgesloten dat het uit de twaalfde eeuw dateert. Binnen de omheiningmuur tellen we een tiental grote nutsgebouwen die onmisbaar waren voor de centrale abdijschoorsteen: (tiend)schuren, stallen voor de trekdieren (eerst ossen, later paarden), graanzolders, bergruimten voor de landbouwwerktuigen enz.. Deze hout-leem gebouwen op stenen basis hebben een typisch centraal uitstulpend, met stro bedekt dak. Ze zullen er niet meteen allemaal gestaan hebben. We moeten eerder denken aan een geleidelijke uitbreiding naargelang de toenemende behoefte aan stal- en bergruimte.

Voor de nieuwe hoeve in de schaduw van de abdij werd ten oosten van de Cattedestraat door ontginning een nieuwe kouter aangelegd (afb. 4). Hij bestond

Afb. 4. Schematische voorstelling van de landbouwuitbatingen van Sint-Baafs in het oosten van Gent zoals weergegeven in Verhulst (1995, p. 164).

uit drie grote blokpercelen (ieder perceel besloeg tientallen ha): de Nieuwhofkouter, de Sint-Baafskouter en de Klinkkouter. Locatie en naam van het huidige Sint-Baafskouterpark (ca. 15 ha) en van een aanpalende straat te Sint-Amandsberg verwijzen naar één van deze blokpercelen. Verscheidene kaarten uit het ancien régime vermelden en/of tonen deze bij het Nieuwhof horende kouters (4). Daarnaast verkreeg men door drainering weiden. Zelf aangelegde weiden en kouters werden aangevuld met gekochte gronden, zodat de nieuwe hoeve over uitgestrekte landerijen beschikte. Onder abt Betto (1151-1177) herwon de abdij ook nog eens al het eerder geïsurpeerde

land op de Grote Heernesse en Overreke (omgeving Ham) in volle eigendom. Deze en andere aankopen pasten in een ruimere strategie van de toen financieel gezonde abdij (5).

De opdeling van de Nieuwhofkouter in drie grote blokpercelen hield natuurlijk verband met het drieslagstelsel dat al in de Karolingische tijd werd toegepast, maar dan op veel beperktere schaal. De driejaarlijkse vruchtopvolgving van wintergraan, zomergraan en braak was bedoeld om de vruchtbaarheid van de grond te verzekeren in een tijd dat (stal)mest schaars was. Aanvankelijk exploiteerde de abdij zelf het Nieuwhof vooral met de hulp van horigen, maar zeker in drukke tijden (ploegen, eggen, zaaien, oogsten) hielpen ook halfvrije en zelfs vrije boeren met een eigen of gepacht lapje grond. Vanaf het begin van de veertiende eeuw liet zij de exploitatie over aan een belangrijke pachter op basis van een pachtcontract, waarin nauwkeurig was bepaald wat en hoeveel hij moest leveren, in natura en in geld, en welke hand- en spandiensten hij voor zijn werkgever moest (laten)verrichten.

Afb. 6. Straatnaambord anno 2016.

trale abdijkas, waar ze nauwgezet werden gecontroleerd.

Op zijn geschilderde versie van de Sint-Baafsabdij en haar dorp duidde Lucas d'Heere de omtrek van het Nieuw Kasteel aan met een goed zichtbare zwarte streep (zie afb. 2). Hieruit blijkt dat het Nieuwhof voor de bouw van deze enorme fortificatie niet

per se moest verdwijnen. Het is echter niet meer herkenbaar op de kaarten van Braun en Hogenberg (1575) en van Jacob van Deventer (ca. 1560). Wij achten het zeer aannemelijk dat (een deel van) de nutsgebouwen van het Nieuwhof om praktische redenen van afbraak gespaard bleven, zeker tijdens de eerste zeer intensieve bouwcampagne van de dwangburcht. Deze grote gebouwen binnen en buiten het Kasteel waren immers zeer geschikt om onderdak te bieden aan de honderden (vreemde) arbeiders die er tijdelijk werkten. Ook voor het opbergen van de werktuigen en de voedselvoorziening van diezelfde arbeiders waren ze zonder meer nuttig. Vermoedelijk werd het Nieuwhofgebouw pas aan het einde van de werken afgebroken. De stenen konden goed gebruikt worden voor de afwerking van de vesting.

Twee plaatsnamen herinneren nog aan de twee 'hoven': de Slotendries aan het einde van de Sint-Bernadettestraat en Nieuwhof, een zijstraat van de Dendermondsesteenweg (afb. 5). Het hof te Slote behield zijn goed gekende oude naam ook nadat het in feite het 'Oudhof' geworden was. De straatnaam Nieuwhof werd pas in 1976 toegekend. Vermoedelijk was de naamgeving gebaseerd op de hier gebruikte archiefdocumenten. Een gelukkige keuze.

Noten

1. Zie vooral *Panoramisch Gezicht op Gent in 1534*, Pro Civitate, Brussel, 1975. Hierin een genummerde namenlijst van honderden straten, bruggen, waterlopen, gebouwen et cetera die op '1534' voorkomen. In die lange lijst zoekt men tevergeefs naar het Nieuwhof, dat noch-

- tans zeer duidelijk weergegeven is op de gravure van Ch. Onghena (1825) die daarvoor gebruikt werd. In het STAM kan men op een museumpresentatie gebaseerd op de Pro Civitate uitgave bij '1534' eveneens honderden van die locaties digitaal aanklikken. Klikk men op de plaats van het Nieuwhof: geen reactie! Een bespreking met historische context in Verhulst, A., *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw)*. Brussel, 1958, p. 227-231. In het uitstekende boek *Ganda en Blandinium*, Gent 1997, wordt het Nieuwhof niet vermeld. Zich baserend op Verhulst (1958) gebeurt dit kort in Pas, P. *De Gentse Sint-Baafsabdij en haar dorp*, 1999, p. 104 en 127 en bij Devriese, L. Heilig Kerstparochie en Sint-Baafsdorp, in: *De Oost-Oudburg*. Jaarboek 2007, XLIV, p. 206. Een korte vermelding ook in Verhulst, A., *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, 1995, p. 177.
2. Boon, J., red. (1974). Problemen rond het ontstaan en de ligging van Slote. Colloquium 19 en 20 mei 1974. In *Jaarboek Oost-Oudburg*, jg. 11, p. 67-83.
 3. De abdijrekeningen die ons meer zouden kunnen leren, bleven maar vanaf vanaf het begin van de 14de eeuw bewaard. In zijn bekende kroniek (eind 13de eeuw) maakt Johannes van Thielrode geen melding van het Nieuwhof.
 4. Enkele voorbeelden: het hydrografisch plan van Gent met het Nieuw Kasteel (ca. 1547) in: *Historische Atlas van Gent*, 2007, p. 28; de Sint-Baafsheerlijkheid binnen Gent en bij het Nieuw Kasteel. Figuratieve kaart van Franchois Horenbaut, 1599. In: *Historische Atlas van Gent*, 2007, p. 11; Rijksarchief Gent kaart nr. 356 uit 1721: situatie van de percelen toebehorende aan het bisdom Gent binnen de vroegere parochie Oostakker, in: Verhulst, A., 1995, p. 171 en 173; grote *Atlas van Ferraris, 1777. Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*. Heruitgave Tielt, 2009, blad 46A (linkszonder).
 5. Zie *Ganda en Blandinium*, 1997, p. 110-111.
 6. We denken aan pachtcontracten, scheidsrechterlijke beslissingen en processen over allerlei betwistingen, gegevens over diensten en karweien, rekeningen enz. Zie M. Gysseling en M. Carnier, *Inventaris van het archief van Sint-Baafs en bisdom Gent tot eind 1801*, delen I-VIII, Brussel, 1997-2004.
 7. Steenbeke, H. (1964), *De exploitatie van het domein van de Sint-Baafsabdij te Gent (1475-1537)*, Scriptie KULeuven, Leuven, 1964.

CRIMINALITEIT IN GENT IN DE VORIGE EEUW Uit een politierapport (1955)

Woord vooraf (red.)

Een trouwe lezer bezorgde aan het DSMG (Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gysseling) in het Sint-Amandsbergse Begijnhof een gestencild rapport getiteld 'Criminaliteit te Gent' opgemaakt door kapitein-kommandant Rys. Dit circuleerde in beperkte kring onder Gentse rijkswachters, destijds in de Ridderstraat. De tekst is gebaseerd op archiefgegevens verzameld en bewaard door de rijkswacht met de BOB (Bijzondere Opsporings Brigade) en, zoals in de inleiding aangegeven: 'eigen ondervinding en vaststellingen'. In de referentielijst vinden we, naast de hierboven aangehaalde archiefbronnen en enkele buitenlandse werken, alleen het proefschrift van K. Mortier (1954) over criminaliteit in de stad Gent. Naast talrijke cijfers uit de jaren 1950-1954 bevat het rapport enkele beschrijvingen van probleemtoestanden.

Hoewel nog niet veel ouder dan een halve eeuw, zien we hier een wereld beschreven die wij ons nog amper kunnen voorstellen. Daarom nemen we het graag over in GT. Omwille van de historische waarde van het document worden drie tekstfragmenten onveranderd gepubliceerd in dit en volgende GT nummers. Slechts hier en daar werd een synoniem of korte uitleg tussen haakjes toegevoegd om de zaken begrijpelijk te maken, bv. een gewijzigde straatnaam. Een enkele passage werd uit de tekst gelicht en als onderschrift gebruikt bij een figuur. De afbeeldingen zelf werden toegevoegd door GT. Ook de indeling in drie delen met de titels 'Onderbergen Pand', 'Probleemwijken en -straten' en 'Uitlokkende factoren', is van GT makelij.

In het hiernavolgende eerste deel springen vooral de schrijvende woonomstandigheden in het oog. De auteur van het politierapport laat zijn beschrijving niet toevallig voorafgaan door een citaat van Mirabeau (1715-1789), schrijver van politieke en economische studies: 'l'entassements des hommes, comme celui des pommes, engendre la pourriture'. Die opstapeling van mensen, uiteraard heel arme mensen, zien we nog het meest uitgesproken in wat toen de ergste stadskanker was: het vervallen dominicanenklooster in Onderbergen. Naast heel arme mensen van het type 'vierde wereld', woonden er enkele kunstenaars. Valère Depauw situeerde een braaf en godvruchtig verhaal 'Wij artisten' (1943) in dat milieu.

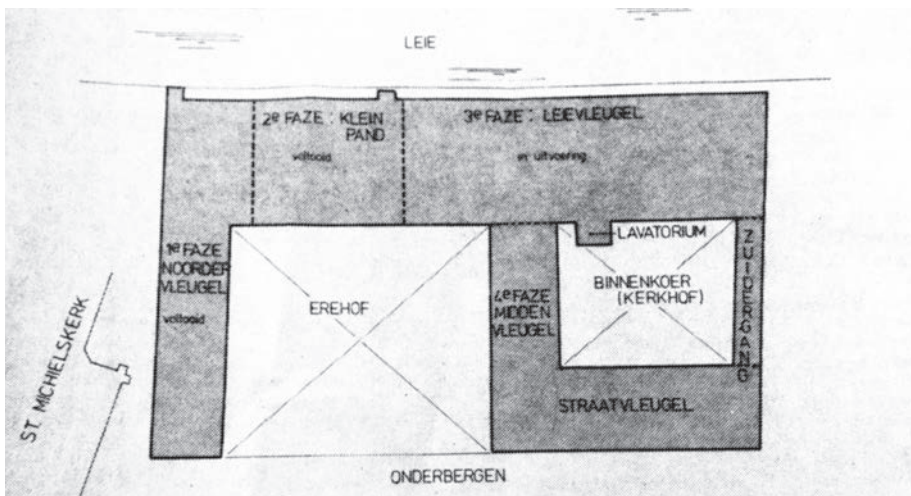
Het vroegere klooster stond toen algemeen bekend als 'het' Pand. Nu kennen we het als het voorbeeldig gebruikte 'Universitaire Pand', terwijl benaming Pand een paar tientallen jaren na de restauratie opschoof naar het Caermerspand in het Patershol, iets gelijkaardigs, maar veel minder erg. De voorganger was toen al vergeten. Om verwarring te vermijden, noemen we het hierna beschreven gebouwcomplex het Onderbergen Pand. In ditzelfde GT brengen we in een apart artikeltje ook enkele feiten en beelden samen uit de tijd dat deze plek ontruimd werd en allerlei projecten gemaakt werden om van Onderbergen iets moois – of lelijks te maken. Dat speelde zich af kort na wat hier volgt.

DEEL 1. ONDERBERGEN PAND

Het Pand staat gekend in de bevolkingsregisters als zijnde de huizen dragend de onpare nummers van 1 tot en met 15 (afb. 1 en 2). Het merkwaardigst gedeelte, op ons standpunt is nr. 7. Dit heeft een totale oppervlakte van circa 2.000 m² en is bewoond door 206 personen waarvan 35 kinderen onder de 20 jaar en 25 wettelijk gehuwde paren. Tussen die oppervlakten ligt een koer van circa 200 m², garages en bergplaatsen. De meeste bewoners zijn alleenstaande mannen of vrouwen. Ieder 'appartement' bestaat uit een of meer plaatsen. Deze worden verhuurd, naargelang, van 70 Fr. tot 150 Fr. per maand (70 Fr. voor zij die er woonden vóór 1940). Eén persoon betaalt er nochtans maandelijks 450 Fr. voor een plaats van 4 op 7 meter en een kamertje van 3 op 3 m. Het gezin bestaat er uit vader, moeder en 4 kinderen, allen minder dan 8 jaar. Een andere familie met 4 kinders betreft er een plaats van 4 op 5,5 m. Modern comfort! Wat niet in huis kan ondergebracht worden, wordt in de gang gezet. Er dient aangestipt dat in dit capharnaum (warboel) er vroeger twee (appartementen waren) en nu nog één pied-à-terre, betrokken door een persoon van aanzien: een kunstschilder heeft er ook zijn atelier.

De bevolking van 't Pand is weinig arbeidzaam: 17 personen hebben een beroep (metser, chauffeur, betonarbeider, enz...) doch zijn meestal niet gespecialiseerd. Al de andere personen (buiten kinderen) zijn ouderdomspensioneerden of leven van de Openbare Onderstand. Twee huishoudens hebben als enig inkomen wat ze gaan rapen in vuilbakken of op de 'storten'. Vele zijn beroepsdoppers.

De kinderen worden in dit milieu op verschillende manieren verzorgd. Sommigen hebben oppassende ouders en, buiten de gebrekkige huisvesting, genie-

Afb. 1. Plattegrond met de indeling van het Onderbergenpand tijdens de restauratie (DSMG Vliegende Bladen, Gent, reeks Bebouwing – mannenkloosters). Bemerkt de fantasievolle benaming ‘Erehof’ voor wat het oorspronkelijk ingesloten tweede pandhof was. Een vergelijking met de indeling als ‘woonkazerne’ in de hier beschreven periode halverwege vorige eeuw valt niet gemakkelijk te maken. Vergelijk met volgend citaat uit het rapport Rys opgemaakt in 1955. ‘Dit groot gebouw is onderverdeeld door de bewoners in sectoren. De Leie sector: de kant gelegen langs de Leie die omvat de ‘Grote corridor’ (met 43 kamers), de ‘Lage corridor’ (met 13 kamers) en de ‘Hoge corridor’ (met 15 kamers). Het Klein Pand: langs Sint-Michielskerk (7 kamers). Het nieuw kwartier (8 kamers en 7 op de verdieping). Het Bouw I : ingang (13 kamers) en de verdiepingen met 10 en 16 kamers. De Westcorridor (6 kamers), de Billiardcorridor (9 kamers), de Oostcorridor (6 kamers), en uiteindelijk de Zuidcorridor (6 kamers: niet meer betrokken). Tussen die oppervlakten ligt een koer van circa 200m2, garages en bergplaatsen’.

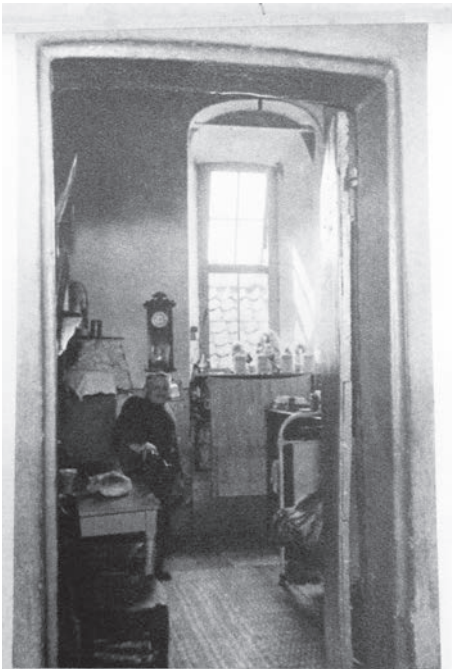

Afb. 2. Binnenkoer (De Stad, 23 juli 1937) toen het Pand er nog redelijk proper uitzag.

ten ze een normaal kinderleven (de zedelijke gevaren op zij gelaten); de andere kinderen, en 't is de grootste hoop, zijn aan hun lot overgelaten. De oudsten zorgen voor de jongste en ieder trekt wat zijn plan voor eten en netheid. De school wordt regelmatig gevolgd, meer als ontlasting van de ouders, die ook tijdens de verloven de kinderen voor 'verse' lucht naar de kosteloze kolonies sturen. Bij ziekte van enig belang is er de ambtshalve overbrenging naar het stedelijk gasthuis.

De huisvesting is zoals ik reeds zegde zeer gebrekkig. In vele gangen moet men, om zeker te zijn zijn nek niet te breken, licht gebruiken. Bijna overal regent het door. Het water wordt getapt aan een kraantje voor een lange gang, en de WC's zijn meer onnoemelijke vuil(h)aarden dan iets anders. Het is dan ook gewoonlijk de emmer die gebruikt wordt en die, volgens de hygiënische principes van de bezitter eens of meer per dag, of als het niet anders meer kan, gereinigd wordt. Gebroken ruiten worden gewoonlijk door planken of een stuk balatum vervangen of bijgewerkt. Sinds vele jaren zijn de gangen, enz...

niet meer gewit geweest en de gezamenlijke vuilnisbak wordt niet steeds gebruikt, want overal wordt wat vuil gesmeten, geveegd of achtergelaten. Zelfs de nachtemmers worden er kortweg op overgekeerd.

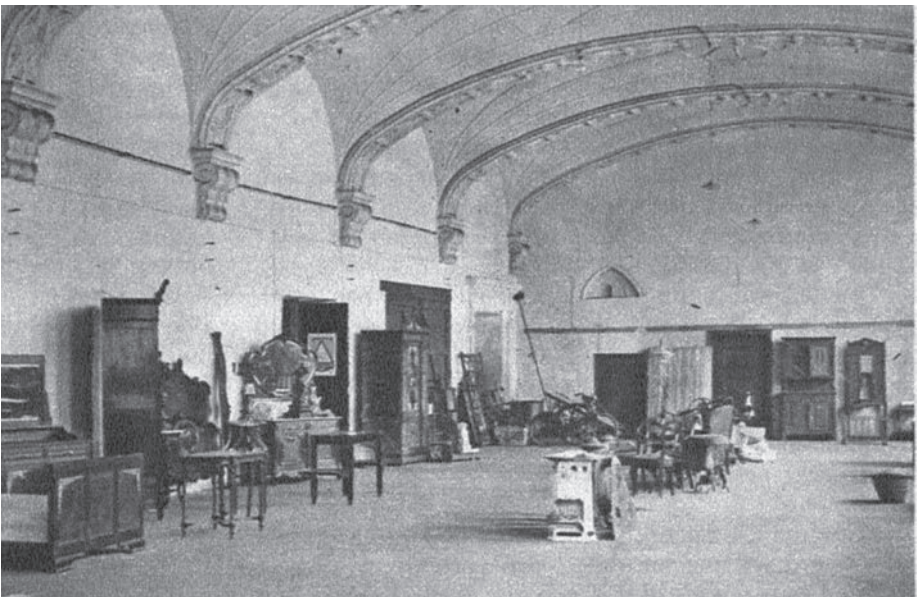
In de gewezen cellen der kloosterlingen wonen nu „oude jonkmannen”, artiesten en andere leeken.

Afb. 3. Een beeld uit de tijd dat het Pand nog volop bewoond was (De Stad, 1937).

De toestand van de huisvesting is zo, dat een zekere dag een genaamde Tryphon die aan zijn kachel zich zat te warmen met gans zijn inboedel plotseling een verdiep lager lag, bedolven onder zijn huisraad. De plankenvloer, door en door rot, had zich begeven en kortweg was alles naar beneden gevallen, de brandende kachel had het vuur gezet aan wat in de onderste verdieping lag, oud opgerabbeld papier, eigendom van een andere bewoner. Wat nu gedaan? De eigenaar liet Tryphon een maand voor niets wonen om de opgelopen schade te herstellen en Tryphon bleef op het onderste verdiep wonen;

Afb. 4. Een kijkje in een groter appartement in de vroegere kelderkeuken van het klooster, kort voor de restauratie (brochure – Ministerie van Openbare Werken, DSMG).

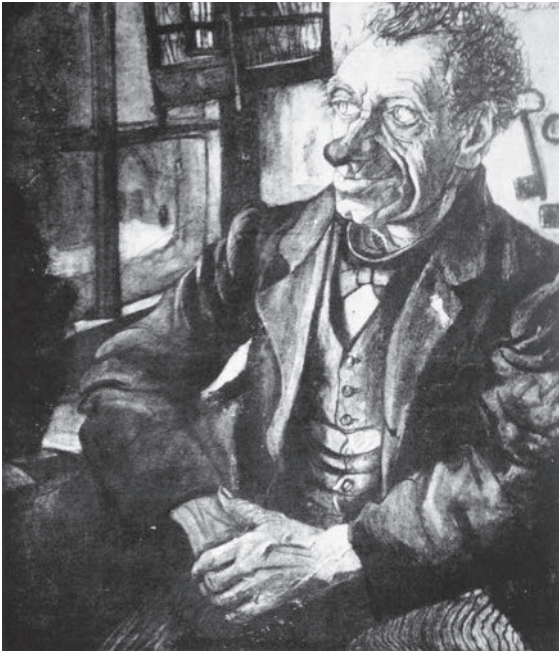

Afb. 5. Een gedeelte van de 'Grote Corridor' in gebruik als verkoopzaal (De Stad, 1937).

hij had de kamer met de hoogste zoldering en was ook tevreden.

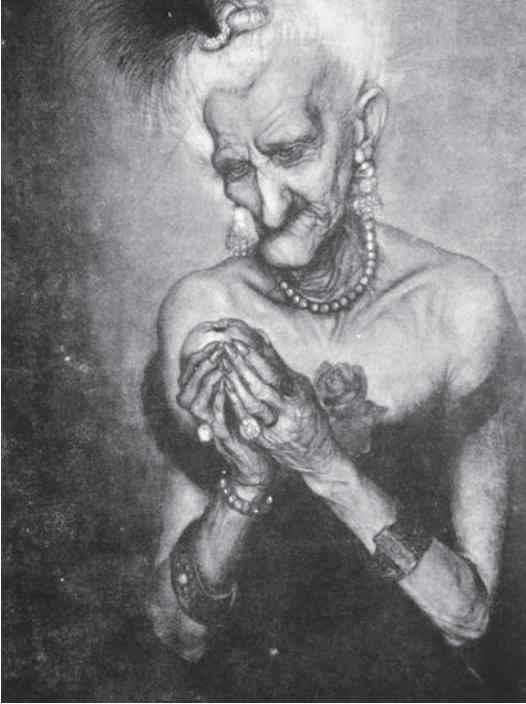
De mentaliteit in 't Pand is bijzonder. Ik haal aan dat enkele maanden geleden J.V., ouderling van 74 jaar, een gekende dronkaard, volgend avontuur overkwam. De gazetdrager kwam 's morgens vroeg bij de huisbewaarsters, gans ontdaan aankloppen: beneden de grote trap van de Grote Corridor lag een man die wat aan 't hoofd bloedde. Hij verroerde niet en naast hem stond een kaars te branden. Hoe dat allemaal aaneen haspelen? De huisbewaarder loopt mee naar de plaats en men vindt er niets meer. Was er zinsbegoocheling in het half duister van de vroege morgen in die treurige trapzaal? Wel neen! J.V. was 's nachts goed zat binnengekomen, hij vertelde het zelf, en was van de arduinen trap gevallen. Een vrouw vertelde verder dat ze binnengekomen was in de late uurtjes en dat ze over een lichaam (dood of levend) was gestruikeld. Om verdere gelijkaardige ongevallen te voorkomen was ze in haar logement een kaars gaan halen en liet deze naast J.V. branden om 't gevaar aan te wijzen. Tussen 't ogenblik dat de dagbladventer J.V. eerst had gezien en de aankomst

van de huisbewaarder, was de dronkaard wakker geworden had de kaars gezien, deze uitgeblazen en er mede naar zijn logement getrokken.

Afb. 6. Onder de kunstenaars die het wereldje van het Onderbergen Pand tekenden en schilderden, neemt Cecile Cauterman een bijzondere plaats in. Als niemand anders gaf ze die mensen teder karikuraal weer. Het was 'haar' onderwerp (Uit: Van Herrewege, H., Cécile Cauterman, Gent, zonder jaartal).

Men kan gemakkelijk in 't Pand sterven zonder dat iemand van iets weet, en meer dan eens werd een lijk slechts gevonden dagen na de dood als de ontbinding zich liet opmerken door de lijkgeur. Het logement van Coralie was zo vuil dat men geen kleur meer kon onderscheiden; de muren waren 'behangen' met doodgeslagen ongedierte. De moraliteit van 't Pand lijdt natuurlijk veel van deze promiscuïteit. Bijna al de alleenstaande per-

Afb. 7. Een dergelijk figuur kon zo uit het rapport Rys gestapt zijn (Uit: Van Herrewege, H., Cécile Caeterman).

sonen hebben er een minnaar of minnares die tijdens de dag bezoek brengen. Men citeert onder meer een zekere V.T., vrouw van circa 65 jaar, die jarenlang een soort geheime herberg aldaar uitbaatte en er slechts oude mannen in toeliet. De normale tenue van V.T. was de volkomen naaktheid en zo liep ze wel eens door de gangen zonder zich meer te storen naar andere personen of kinderen die deze gangen gebruikten.

De huidige criminaliteit van 't Pand is gering; de bewoners schijnen te lui om nog te stelen. Het strafregister van hen is nochtans praktisch nooit blanco en de meest voortkomende inbreuken zijn diefstal, smaad, slagen en dronkenschap. Maar op zeer eerbare

plaatsen volgen kort daarop: heling, overspel, landloperij, aanranding op eerbhaarheid, ontucht, misbruik van vertrouwen en veel dergelijke.

Het Stadsbestuur van Gent nam einde 1954 het besluit dat 't Pand diende aanzien als ongezond, uitgenomen de Leie kant van de Grote Corridor en dat al de andere bewoners vóór 1 Juni 1955 dienden te verhuizen.

EEN KLEINE GENTSE STOKERS- EN BROUWERS- GESCHIEDENIS AAN DE APOSTELHUIZEN - KOEPOORT- KAAI (1831-1929)

Aflevering 4. Brouwerij Minne (1880-1885)

Marc Hanson

Nieuwe eigenaar met een voorgeschiedenis

Karel August Minne (Gent 1822-Gent 1895), de koper van 'De Wereld', kende die (stokerij)brouwerij al heel lang, want hij groeide op in haar buurt. Hij was de jongste zoon uit een gezin van vijf: twee (zeer jong overleden) meisjes en drie jongens. Zijn vader was een welgestelde slager die in 1807 als weduwnaar hertrouwd was met een veel jonger, nog net minderjarig weesmeisje: Dorothee Verbrugghen (Lochristi 1786-Gent 1869), de moeder van de vijf kinderen. Kort na het overlijden van zijn vader in 1824 verhuisde de tweejarige peuter Karel samen met zijn moeder en twee broertjes naar de Apostelstraat (nu Apostelhuizen), waar ze introkken bij haar nieuwe 'vriend' Damiaan Heughebaert, die daar pas zijn brouwerij had opgestart. Hij kende Dorothee van de Steendam, waar hij voordien als brouwer had gewerkt en waar zij met haar man Jean een slagerij had uitgebaat. Ze trouwden op 6 mei 1826 en kregen nog één dochter.

Als opgroeiende jongen en jongeman leerde Karel de familie van Joannes Spilthoorn, die amper een boogscheut verder een stokerij/brouwerij had, goed kennen. In tegenstelling tot zijn twee oudere broers, die al gauw meewerkten in de brouwerij van hun stiefvader, ging Karel in Brussel voor dierenarts studeren. Nadat hij zijn diploma had behaald, begon hij een veeartsenpraktijk aan de Kortrijksepoortstraat (in die tijd: Kortrijksestraat, rue de Courtrai, afb. 1.) in zijn geboortestad. In 1847 trouwde hij met M.J.Th. Nobels, waarna hij zich als veearts vestigde in het snel groeiende Sint-Gillis (Brussel). Drie van zijn kinderen: Hendrik (1859), Edouard (1860) en Rosalie (1863) werden er geboren. In 1863 keerde Karel naar Gent terug om samen met zijn schoonbroer de leiding van de familiebrouwerij op zich te nemen. Hij vestigde zich aan de Visserij nr. 13, waar zijn jongste dochters Maria Theresia (1864) en Stephanie Maria (1866) zouden geboren worden.

Er was heel wat voorafgegaan aan die belangrijke verandering in het beroepsleven van Karel Minne. In 1844 was zijn oudste broer Edouard als zelfstandig

Afb. 1. Porceleinkaartje van veearts (later brouwer) Karel (Charles) Minne in de Kortrijksepoortstraat, toen Kortrijksche straet (coll. DSMG, begijnhof, Sint-Amansberg, schenking Eggermont).

brouwer begonnen, nadat hij aan de Veerstraat (nu omgevormd tot Gebroeders Van Eyckstraat) een kleine brouwerij had gekocht van de weduwe Kerres. In 1849 was zijn stiefvader overleden, waarna zijn moeder, die weduwe zou blijven, de brouwerij met haar tweede zoon verderzette. Op 2 september 1854 was zijn halfzus Rosalie gehuwd met Constant Karel Marie Alexis (Gent 1822-Gent 1889), een koopman uit een gegoede liberale familie. In 1860 was zijn broer - brouwer Adolf Désiré overleden en een paar jaar later had zijn bejaarde moeder besloten zich uit de zaak terug te trekken. De leiding van de familiebrouwerij kwam nu in handen van de uit Brussel teruggekeerde Karel en van schoonbroer Constant Alexis, die hiervoor zijn beroep van koopman - kruidenier opgaf. Die verandering viel ook te merken aan de naam: voortaan spreken de 'Wegwijzers van Gent' van de brouwerij Minne en Alexis (C.) in plaats van die van de weduwe Heughebaert.

Op 1 juni 1869 overleed moeder Heughebaert op de leeftijd van 83 jaar in haar grote huis aan de Apostelstraat. Bij notariële akte van 14 juli 1871 werd haar erfenis verdeeld. Het brouwershuis aan Apostelhuizen met op het achtererf de brouwerij, de kuiperij, de stallingen en de mouterij, gingen niet naar oudere broer Edouard, die zelf al jaren een brouwerij had, maar naar Karel, de jong-

ste. Die kreeg verder tien huizen en drie grote, goed beklante cafés in de buurt van het Zuidstation. Edouard erfde drie hotels met erf en achterhuis in de 'Statiestraat' (nu Zuidstationstraat), twee grote huizen met erf aan de Brabantdam en veertien beluikhuisjes aan 't Stuk.

In 1879 nam het beroepsleven van Karel Minne opnieuw een belangrijke wending. Hij kocht de (stokerij)bouwerij van J. Spilthoorn en liet de dagelijkse leiding van de eigen familiebrouwerij over aan zijn schoonbroer Constant. Die werd hierbij geholpen door twee van zijn drie zonen, Karel (Gent 1860) en Ivan (Gent 1864), die zelf de brouwerij zouden leiden vanaf 1887. Op 7 januari werd voor notaris Spaey te Eeklo de verkoopakte verleden: vanaf 1 januari had de koper de beschikking over de gebouwen en 'het alaam'. Samen met de (stokerij)brouwerij verkocht Spilthoorn ook de omringende huizen: vier aan de kant van de Zakkebandstraat en acht langs de Koepoortstraat. Ze werden immers bewoond door personeel van de brouwerij en op die manier werd een latere uitbreiding niet gehypothekeerd. Vanaf 1 april kon de nieuwe eigenaar ook beschikken over het brouwershuis (nr. 60) langs de Koepoortstraat. Tegen die tijd zou de verkoper met zijn gezin verhuisd zijn naar Sint-Amandsberg.

Toen Karel Minne de brouwerij kocht was hij een gegoede burger, zeker nadat hij van zijn moeder een niet onaanzienlijk kapitaal aan onroerend goed had geërfd. In 1873 had hij respectievelijk 231,86, 196,10 en 73,20 fr. aan grond, personele en patentbelastingen betaald, waardoor hij kiezer was voor de gemeenteraad en de Kamer. In 1881 waren die bedragen ongeveer dezelfde. De totale koopsom bedroeg 109.000 fr., te betalen over een periode van zes jaar, die zou ingaan op 1 februari 1881. Het eerste jaar moest hij 'ter woonst van de verkoper' 14.000 fr. betalen, daarna telkens 20.000 fr. en het zesde en laatste jaar 15.000 fr., dit alles vermeerderd met 4,5% jaarlijkse interest. De laatste schijf zou feitelijk aan de erfgenamen worden betaald, want Jean Spilthoorn overleed in 1881 en zijn vrouw op 3 september 1885.

Brouwerij Minne en Compagnie (1880-1885)

Karel Minne stopte met de vroegere combinatie stokerij/brouwerij en behield alleen de brouwerij. Hij was zelf brouwer, het stoken was al bijzaak geworden en het was toen al duidelijk dat de jenever de strijd om dé volksdrank zou verliezen tegen het bier. Nog vóór de betaling van de eerste schijf van de koopsom, vond Minne een financiële partner: Ernest Octave Van Oudenhove (Denderwindeke 20.03.1846-Gent 14.04.1892). Deze bemiddelde vrijgezel was

van 1870 tot 1879 apotheker geweest in de Koestraat. Zijn vader Charles, een belastingontvanger, was afkomstig uit Ninove, evenals zijn moeder, Honorine Constance De Mets. Na het overlijden van haar man in 1870 was zij samen met haar ongehuwde dochter Victorine in Gent gaan wonen. Haar zoon Ferdinand werd er kandidaat-notaris en overleed op jonge leeftijd. Een ander, eveneens jong overleden dochter, Marie, was gehuwd geweest met een brouwer uit Bergen. Via die schoonbroer was Ernest niet helemaal onbekend met de brouwerswereld.

Bij notariële akte van 7 mei 1880 kreeg de brouwerij Minne het statuut van een (handels)maatschappij onder de naam 'Minne en Compagnie (Brouwers Gent)'. De naam lag voor de hand: Karel Minne was opgegroeid in een brouwersgezin, ondertussen vele jaren als brouwer actief en nieuwe eigenaar van de brouwerij, terwijl Ernest Van Oudenhove in het brouwersvak nog alles te

Afb. 2. Brouwerij en aanpalende huizen in 1879 eigendom van Minne en Cie (binnen dik aangezette grenslijnen). Vermeerdert met een bouwblokje (binnen lichter aangezette lijnen) ten noorden van de brouwerij in 1882 opgekocht door Ernest Van Oudenhove (Uit SAG, DD7, fragment van kadasterkaart 69, s.d., kort na 1880). Ten zuiden grensde de brouwerij aan een klein steegje, rest van een vroeger waterstraatje, en aan een eigendom van Bernard Lion.

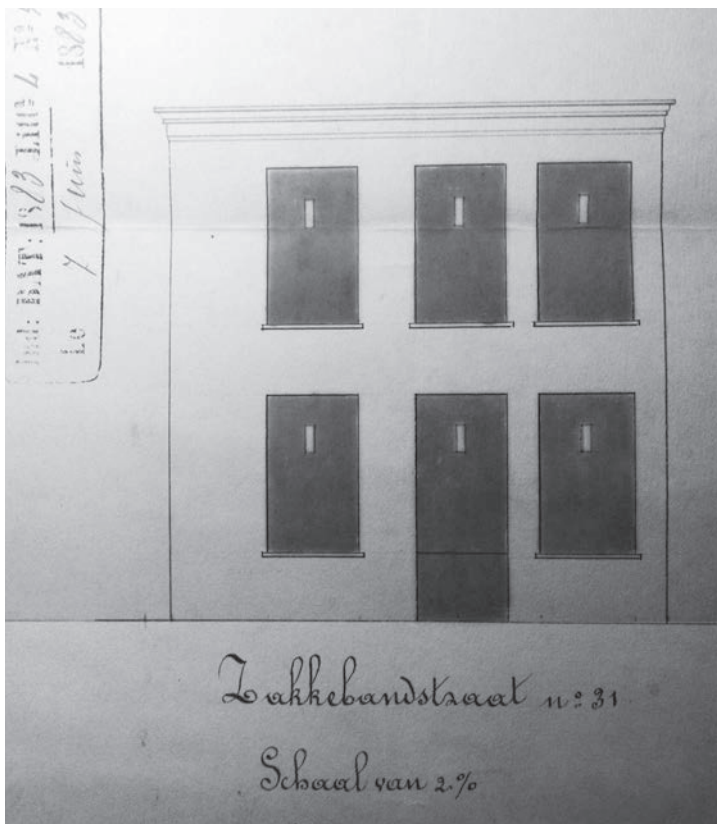
leren had. Het contract tussen beide vennoten werd gesloten voor vijf jaar, te beginnen op 1 juni 1880. Het kapitaal van de maatschappij werd vastgesteld op 200.000 fr. Van Oudenhove leverde de helft ervan in klinkende munt, Minne bracht in: de brouwerij met de eromheen liggende huizen en al het vaste en mobiele brouw materiaal. Zonder de schriftelijke toestemming van elkaar mochten de vennoten zich niet inlaten met enige andere handel of nijverheid. Ze mochten wel aandeelhouder worden van ondernemingen die niets met bier te maken hadden.

In 1881 vroegen Minne en Van Oudenhove aan de provincie toelating om de tweedehandse stoommachine, die Spilthoorn nog had geplaatst en die ondertussen twintig jaar dienst had gedaan, door een andere te mogen vervangen. Die stoommachine van zes pk, in Gent gefabriceerd door constructeur O. Van Houtte - Deroubaix, zou vooral de mechanische roerwerken in hun brouwerij in werking stellen. Nadat die aanvraag op 25 november was goedgekeurd, vroegen ze op 26 januari 1882 of ze de pressie van 3,5 tot 6 atmosfeer mochten verhogen. Na controle van de staalwand door koperslager A. Fassin en een geslaagde test in de brouwerij twee dagen later, schreef de conducteur van bruggen en wegen enkele maanden later een positief advies voor de provincie. De stoommachine van 6,7 pk kon zonder gevaar op een druk van zes atmosfeer in werking worden gesteld.

Van Oudenhove breidt uit

Ernest Van Oudenhove dacht toen ook al aan een eventuele uitbreiding van het bedrijfsterrein van de brouwerij. Tijdens een openbare verkoop te Gent op 27 september 1882 kocht hij het hele bouwblokje met een oppervlakte van 535 m² ten noorden ervan (afb. 2). Nummer 25 was een ruim woonhuis met een 'koer' en een grote loods en werd verhuurd voor 600 fr. per jaar. Nummer 27 bestond uit twee kleinere woningen en een grote stalling. De bovenkamers en de zolders ervan werden aan verschillende personen verhuurd met een totale opbrengst van 1.354,60 fr. per jaar. Al die bewoners hadden toegang tot een binnenplaats. Nummer 29 was een bakkerij met 'koer' en bakoven. De huur-overeenkomst ervan (480 fr. per jaar) liep tot 1885. Opvallend is dat niet de maatschappij Minne en Cie het geheel aankocht, maar Van Oudenhove persoonlijk en dit voor de som van 26.125 fr., exclusief de kosten.

Ruim twintig jaar eerder had Spilthoorn het oorspronkelijke brouwershuis op de hoek van de Zakkebandstraat laten vergroten met het huis ernaast. Hij had toen enkele bijkomende vensters laten plaatsen (cf. supra). In 1883 wilden Minne en Van Oudenhove dat vergrote huis bij hun biermagazijn voegen. Daarom vroegen ze op 7 juni toelating om de deuropening en de vijf vensters

Afb. 3. Geveltekening bij de aanvraag van Minne om vensters te dichtens bij zijn verbouwing van een huis tot biermagazijn waar licht de kwaliteit van bier schaadt (Stadsarchief Gent, reeks G12 nr. 1883 L4).

van die woning te mogen dicht metselen, zodat het opgeslagen bier niet aan het licht zou worden blootgesteld (afb. 3). Tien dagen later werd dat door de gemeente toegestaan.

De maatschappij die na vijf jaar ontbonden werd, had Van Oudenhove geen windeieren gelegd. Na aftrek van de schulden (in hoofdzaak openstaande facturen bij diverse leveranciers) bleek dat het bedrijfskapitaal in 1885 was aangegroeid met 51.856 fr., waarvan de helft voor Ernest. In die periode kocht hij trouwens nog meer onroerend goed, b.v. in 1884 drie woningen aan de Dendermondsesteenweg. In 1883 had hij al een stukje bouwgrond aan de Brabantdam gekocht, waarop hij een nieuw huis van drie bouwlagen had laten optrekken. De bedoeling was 'herbergen' te kopen of de aangekochte huizen in een café te veranderen. Zo kon hij zijn vaste bierafzet vergroten.

EEN WANDELINKSKEN IN 'T RONDE VAN GENT HERINNERINGEN EN SCHETSEN

Naar Lodewijk De Vriese

Inleidend woordje

In 1916 liet Lodewijk De Vriese, journalist, folklorist en verhalenverteller pur sang (afb. 1) in het Zondagsblad van Vooruit een reeks artikeltjes verschijnen onder bovenstaande titel. Ze bleven bewaard in de verzameling 'Vliegende Bladen - Gent' van het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg en werden in recente jaren heruitgegeven als boekje door de Geschiedkundige Heruitgeverij. Van leven en werk van Lodewijk en van zijn dochter Bertha, eerste vrouwelijke arts afgestudeerd aan de Gentse universiteit, gaf Noël Goossens een korte beschrijving in dit tijdschrift, jg. 29, 2000, p. 157-260.

Met verve vertelt Lodewijk over toestanden die toen, nu een eeuw geleden, grotendeels al verleden tijd waren. Anno 2017 kunnen we ons amper inbeelden hoe het er allemaal aan toeging, hoe de kleinburger of 'betere werkmán' zich amuzeerde op zomerse zondagen. Meer nog: we hebben het moeilijk om zijn wandelpad te volgen, zo zeer veranderde de hele omgeving.

In deze reeks presenteren we een lichtjes gemoderniseerde versie van zijn 'wandelinksken'. We proberen daarbij via commentaren bij de illustraties een actuele versie te reconstrueren. Enkele

Afb. 1. Borstbeeld van Lodewijk De Vriese, werk van Theo Soudeyns, aan de ingang van de volkskundige bibliotheek van de KBOV boven de kapel van het Huis van Alijn.

niet ter zake doende onderdeeljes werden weggelaten, een paar andere werden herschikt. Hier en daar werd een voor hedendaagse lezers moeilijk te begrijpen term verklaard met een synoniem tussen haakjes of een korte uitleg. We lieten zoveel mogelijk de lichtjes antieke taal intact om de sfeer van vroeger te laten doorschemeren.

In een volgend GT-nummer laten we een toepasselijk stukje uit Cauderliers kookboek verschijnen over ‘matelotten’, de gemengde visgerechten, vooral de waterzooi, erg gegeerd in de populaire eethuisjes, de guinguetten aan de waterkant. De befaamde Gentse kok had geen al te hoge dunk van de kookkunst die daar bedreven werd, zo zal blijken.

Vooraleer te starten met de inleiding van Lodewijk De Vriese himself, hier nog een mooie omschrijving van ‘guinguette’ door Lievrouw-Coopman, die andere Gentse Lodewijk uit die tijd. In zijn Gents Woordenboek (1911, herdruk 1974) lezen we: ‘Lusthof. Boerenherberg waar de Gentenaren vroeger, soms met heel hun huishouden, rust en ontspanning gingen zoeken. Men danste er, of een liedjeszanger, een viool- of harmonicaspeler gaven er de schoonste stukken van hun repertorium ten beste. De kinders vonden er schommels en molentjes, of reden er op ezeltjes, zoals bij Soepe Raes (Sopraes) in Ledeborg, terwijl de ouderen zich vergastten op een lekkere portie hesp, gerooste paling of gebakken blieken, naar de specialiteit van het huis’.

GT publiceerde in de jaargang 1980 (p. 285-288) een opsomming van guingetten in het Gentse met enkele illustraties, elders nog korte geïllustreerde vermeldingen van afzonderlijke etablissementen. Dat de landelijke herbergen al veel vroeger populair waren bij de stedelingen, zien we meesterlijk geïllustreerd in talloze schilderijen en schilderijtjes van oude Vlaamse en Hollandse meesters. Voegen we hier nog aan toe dat de herkomst en oorspronkelijke betekenis van het Franse woord guinguette niet bekend is.

De lekkerbekken, de smeirpeiren, wisten 't wel: al die oude guinguetten, en ook nog wel de nog bestaande, hadden ieder hare specialiteit. ‘Het Strop’, buiten de Heuvelpoort, sinds lange jaren verdwenen, was honderd jaar geleden het rendez-vous van den high-life, de fijne lui, zoals men in Holland zegt. Men ging er gebakken blieken eten. ‘Het Motje’ op den steenweg van Gent naar Drongen, aan de Leie gelegen, was gekend voor zijn waterzooi. In ‘Den Hulsten Boom’, buiten de Brugsepoort langs den weg naar Mariakerke, at men eene smakelijke ‘musch hespe’ (schel hesp op roggebrood). Heden ten dage, kennen alle liefhebbers de matelotte (gemengd visgerecht) van het ‘Pavillon de la Lys’ en de fijne gerooste paling uit de ‘Vledermuis’: je riekt hem van verre!

Hoevele onzer gekende en gevierde, vroeger zo drukbezochte guinguettes zijn er in de laatste jaren niet verdwenen? Spreek eens met de Gentenaars die nog weet hebben van veertig, vijftig jaar geleden: van het Motje, van De Zwaan, van Den Karpel, Den Hazewind, De Bruiloft, De Zwaantjes buiten de Keizerpoort, van Het Maagdeken buiten de Dampoort.

Afb. 2. De door onze gids in de jaren 1911-1916 gevolgde weg op een plannetje uit die tijd (detail van de kaart van het Militair Cartografisch Instituut van 1895-1899, met de route als streepjeslijn ingetekend door Herman Rosseau). Heel goed te zien is hoe de straat 'Aan de Bocht' in de oksel ligt van een Leiemeanderlus. Precies daar stond het Patijntje (cirkel). Het Snekken lag tussen de spoorweg naar Oostende (naar links) en de aftakking naar Deinze (naar onder toe buigend). Het grote toekomstige spoorterrein is reeds ontruimd en ligt klaar om verder uitgebouwd te worden.

DEEL 1. 'T PATIJNTJE EN 'T SNEPKEN

We wandelen vandaag naar 't Patijntje, waar wij een ogenblik willen peisteren (zie de kaartjes afb. 2 en 3). We kunnen ons tochtje aanvatten bij de Bijloke en langs de Leie de stad uit wandelen. Nog een tweede, minder bekende weg leidt naar deze guinguette, eveneens met den Bijlokenhof als uitgangspunt. Als goeie gids wil ik u dien weg aanwijzen. Volgt mij.

Afb. 3. Anno 2017 is het niet meer mogelijk precies dezelfde weg te volgen. Herman Rosseau toont ons op een hedendaags wegenplan welke hindernissen we ontmoeten en hoe we die kunnen omzeilen. In de stad zelf is de oude route nog vrij goed te volgen (streepjeslijn, de doorlopende lijn is de vroegere gemeentegrens met Drongen die samenloopt met de hier gevolgde Leiearm). Meteen buiten de stedelijke agglomeratie snijdt de Watersportbaan ons echter de pas af! Er rest ons geen andere mogelijkheid dan omheen het brede eindpunt van dit water te stappen of te rijden. Als we de locatie van de verdwenen Patijne bij de straat Aan de Bocht van dichtbij willen bekijken, moeten we via de Europabrug de Leie oversteken om naar de Sneppe toe te stappen of te fietsen. Of hoe moderne infrastructures korte wegen erg lang kunnen maken! Bij de doorsteek van de Leie tussen Aan de Bocht en de Europabrug die meanderbocht afsneed, moest de oude guinguette verdwijnen. De eigenaar-brouwer bouwde een nieuw café-restaurant Patijntje zo'n 250 m. stroomopwaarts (cirkel), Het Snekpen is nog steeds goed herkenbaar op zijn vertrouwde plaats (cirkel) tussen het spoor naar Oostende dat de Leie dwars en de spoorlijn naar Deinze die naar het zuiden (naar beneden op het plannetje) ombuigt.

Red: Om het tochtje te vergemakkelijken stippelde Herman Rosseau voor ons de route uit op een plannetje uit die tijd en op een actueel wegenplan (afb. 2 en 3).

We zakken van de Nederkouter eerst naar de Coupure via de Verlorenbroodstraat (nu historisch juist Verlorenkost. Over die rare naam zal in een volgend GT-nummer uitleg gegeven worden). Dat was vroeger een smalle, don-

kere, ongezonde steeg (afb. 4), waar het in de zomer altijd rook naar ‘schurven’ (gedroogde scharvis) en ‘s winters naar haring en stokvis. Nu is het een brede, openluchtige straat, een van de eerste werken uitgevoerd onder het bestuur van burgemeester Braun. Een goed begin. De oude Verlorenbroodbrug (afb. 5), werd vervangen door een bredere nieuwe (afb. 6) versierd met twee beelden ontworpen door de Gentse beeldhouwer Domien Vanden Bossche, den Dom zoals men hem onder artiesten noemde. Hij was een groot kunstenaar en als zo vele anderen al te dikwijls miskend en al te vroeg gestorven. Wanneer plaatst men daar de twee nog ontbrekende beelden?

We passeren voorbij het Gesticht van Caneghem, het Blindenhuis genaamd, omdat er vroeger blinden in verzorgd en onderhouden werden. Het werd gebouwd rond 1855 naar de plannen van de Gentse bouwmeester Van Huffel, dankzij een gift van Lieven van Caneghem, overleden in 1847. Een tweede milde gift van dhr. Laurentius, gestorven in 1892, liet toe het aantal verzorgden merkkelijk te vergroten.

Op dit ogenblik heeft het geen bestemming. Er is min of meer kwestie van het tot kinders-hospitaal in te richten. We slaan linksaf naar den Bijlokenhof. Het is een van de mooiste ‘squares’ van onze stad geworden. Geworden, zeg ik, want de huidige bestuurder van de stadsaanplantingen, Henry De Wilde, een tovenaars in zijn vak, heeft er een ‘bijoutje’ van gemaakt. Kinderen spelen er vrolijk in het gras, ouderen van jaren rusten eruit onder het lommer van de bomen, slaan er een praatje of lezen hun dagblad, De Gentenaar, Vooruit of Het Volk, onder het roken van een pijpken.

Afb. 4. Het ‘Verlorenbroodsteegje’ aan het begin van ons tochtje gezien vanuit de Nederkouter (foto Geo Pieters, 1897). Het werd in de tijd van De Vriese verbreed en kreeg later zijn oude authentieke naam Verlorenkost terug. ‘Verloren brood’ was de klakkeloze vertaling van de foutieve Franse vertaling van ‘verloren kost’: ‘Ruelle du Pain perdu’.

Afb. 5. De oude 'Verlorenbroodbrug' met een mooi inkijkje in de steeg naar de Nederkouter toe (foto SCMS 6797 in Stadsarchief Gent). Links en rechts twee bekende namen De Ster(re) en De Karpel, die oorspronkelijk en ook nu nog buiten te Kortrijksepoort te vinden waren. En wat niet mocht ontbreken op zo'n oude foto: enkele lanterfanter.

We vervolgen rechts langs de Godshuizenlaan. Wij gaan eerst voorbij Het Jongenswezenhuis, een modelinrichting, gebouwd van 1870 tot 1873, naar het ontwerp van den bouwmeester Adolf Pauli. We komen nu in het aloude Ekkergerem, de wijk van de 'Koolkappers' of groenselhoveniers. Rechts vinden wij eene ruime gemeenteschool, de Andriesschool, gebouwd rond 1882 in ouden Vlaamsen stijl, volgens de plans van bouwmeester Karel van Rysselberghe en genoemd naar een vroegere schepen van onderwijs. Daarnaast, de overblijfsels van de Philharmonie, vroeger eene drukbezoekte danszaal, nu verdwenen en vergeten, evenals Spiegelhove (afb. 7), 'Flora', Parnassus, Polka, Den Hof van Plaisance, en zovele andere, waar de Gentse jeugd, eene halve eeuw geleden, op zondagen en maandagen, op Karnaval en de Gentsche Feeste, een lustigen flikker ging slaan. Ik hoor ze nog zingen:

'En moeder zit in 't Hof. En wij, die gaan, gaan dansen naar het Spiegelhof
'Met 'Hof' bedoelde men het 'oudewijvekenhuis'.

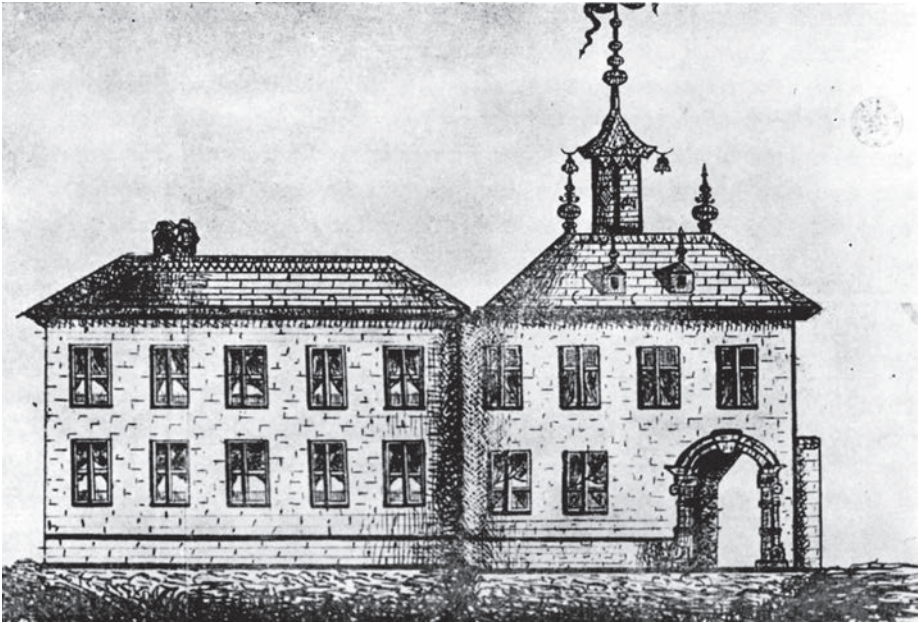
Enige stappen verder staat het achtergedeelte van het Krijgshospitaal (nu politiehoofdkwartier), met hoofdingang langs de Ekkergeremstraat. Hiertoe werd een deel der gebouwen gebruikt van het gewezen klooster van de zusters van

Deinze, opgericht rond 1500. Voor ons verrijst de oude Ekkergermerkerk (Sint-Martenskerk) met haren enigszins scheven toren. Deze kerk die heel wat ongelukken te verduren had, werd nog een laatste keer in 1903 tot 1906 hersteld door den Gentsen bouwmeester Modest De Noyette, wien wij zovele monumenten verschuldigd zijn.

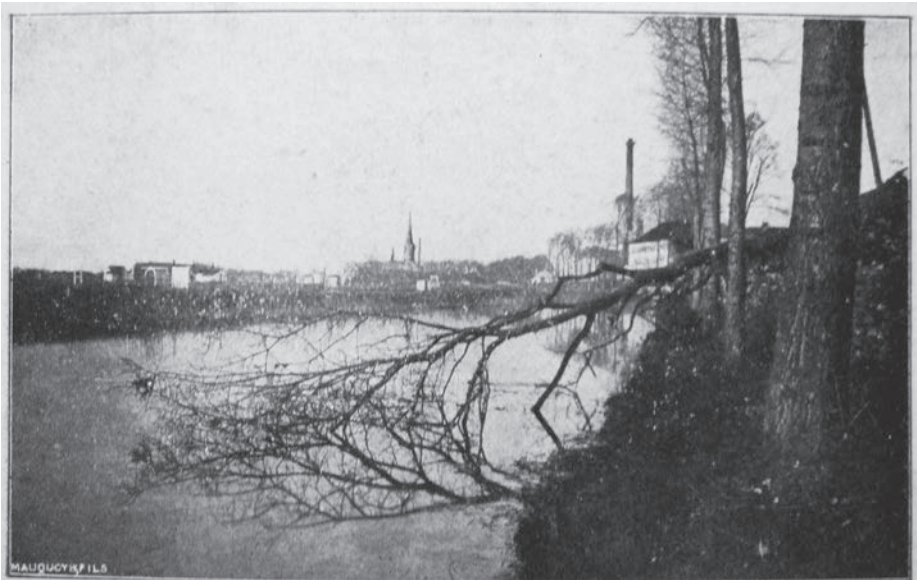

Afb. 6. De in 1916 nog nieuwe Verlorenkostbrug (Pont du Pain perdu, postkaart van Sugg, verzameling PKRH) met de twee bronzen gaslantaarn dragende vrouwenbeelden van Domien Vanden Bossche. Er waren er inderdaad vier gepland, zoals De Vriese schrijft. De ontwerpen van twee beelden gemaakt door een collega van Domien werden echter afgekeurd en nooit gerealiseerd. De twee in W.O. I nog gloednieuwe lantarendraagsters werden door de Duitsers geroofd en versmolten tot oorlogsmateriaal (zie Labyn, M. in *Ghendtsche Tydinghen*, 1990, jg. 19, p. 222-228).

Door deze historische bijzonderheden zijn we iet of wat van onzen weg afgedwaald. Wij zullen evenwel niet verloren lopen. T'einden de Ekkergermeleen, laten wij de Nieuwe Wandeling rechts liggen en zo komen wij aan den Overzet, waar wij voor 'nen halven kluit (0,00125 euro) de Leie over geraken bij de zwemschool, in Gent nu nog de 'Zwemschool van Pruuke Dhossche' geheten. Constant Dhossche was er immers de stichter - eigenaar van. 't Was een Gentse beroemdheid, die ouderen van dagen goed gekend hebben, met zijnen patriarchalen kop, zijnen prachtigen baard en zijnen weelderigen hairbos, waaraan hij zijn bijnaam de Pruuke verschuldigd was. 'Toen in 1872', zegt Avanti in zijne verdienstelijke Geschiedenis der Gentsche Arbeidersbe-

Afb. 7. Het Spiegelhof waaraan de Ekkergemse Spiegelhofstraat zijn naam ontleent (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

Afb. 8. De Leie bij Ekkergem. Een heel vroege foto uit 1862 (Stadsarchief Gent, verzameling Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon nr. 3618).

Afb. 9. De doorsnijding van de vroegere Leiearm is nog goed herkenbaar in de Watersportbaan (foto 2017, genomen vanop de oever van de Watersportbaan aan de Zuiderlaan).

Afb. 10. Aan de andere zijde van de Zuiderlaan loopt de Leiearm verder tussen de Vissersdijk en de Belvédèreweg (verderop: Aan de Bocht, foto 2017).

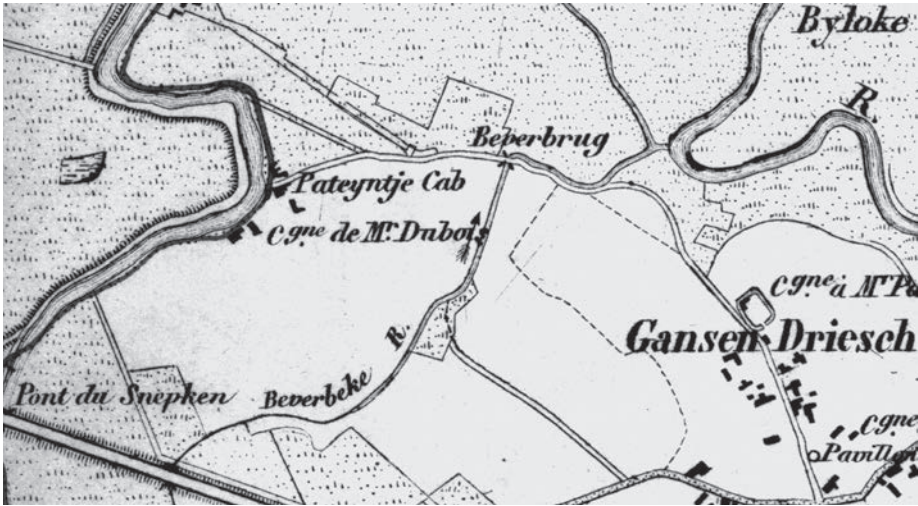

Fig. 11. Blijkbaar zal het mogelijk worden in de toekomst de oude route ongeveer te volgen. Er bestaan vrij concrete plannen om een fiets-voetgangersbrug te leggen over de Watersportbaan, iets westelijk van de vroegere Leiearm (meer naar Drongen toe). Dit is een anno 2017 op het internet te bekijken mogelijk uitzicht van wat moet gerealiseerd worden.

weging gedurende de XIXe Eeuw, ‘een brand het eerste verdiep en den gevel der Vismarkt erg beschadigde, werd beeldhouwer Karel De Kesel door de stad gelast een nieuwen fronton te maken, met het standbeeld van Neptunus en de allegorische voorstellingen van Leie en Schelde. Aan de Schelde gaf de kunstenaar de volmaakt gelijkende trekken van Pruuke Dhossche’. Tijdens een oproer van de katoenbewerkeren in 1839 door een hevige katoencrisis verwekt, had Constant Dhossche zich aan het hoofd van de met hongerloon bedreigde werklieden gesteld. De oproerlingen kwamen in botsing met het leger, er waren doden en gekwetsten. Met een list werd Constant Dhossche naar het Stadhuis gelokt, gevangengenomen en omringd door een grote krijgsmacht naar de Citadel (toen nog een zware versterking, nu stadspark) overgebracht. Toen de rust hersteld was, moesten acht deelnemers aan den oproer, waaronder Dhossche, voor het Assisenhof te Brussel verschijnen. De beschuldigen werden op één na vrijgesproken en ‘s avonds, bij hun terugkomst in Gent, geestdriftig ontvangen. Pruuke Dhossche werd aldus een Gentse beroemdheid. De zwemkom is thans eene stedelijke inrichting geworden.

Van den Overzet tot aan het Patijntje wandelen we langs de schilderachtige Leieboorden (afb. 8). Jammer dat het panorama, met rechts de Drongense meersen en links de stad, nu hier en daar is ontsierd door een nijverheidsgezicht (fabriek).

Red: Anno 2017 dwingt de later aangelegde Watersportbaan ons flink af te wijken van de route die onze Lodewijk aan het begin van de vorige eeuw kon volgen (afb. 9 en 10), maar in de nabije toekomst zou een fietsbrug (afb. 11) over de Watersportbaan gebouwd worden die ons dicht bij de hieronder beschreven wandeling brengt.

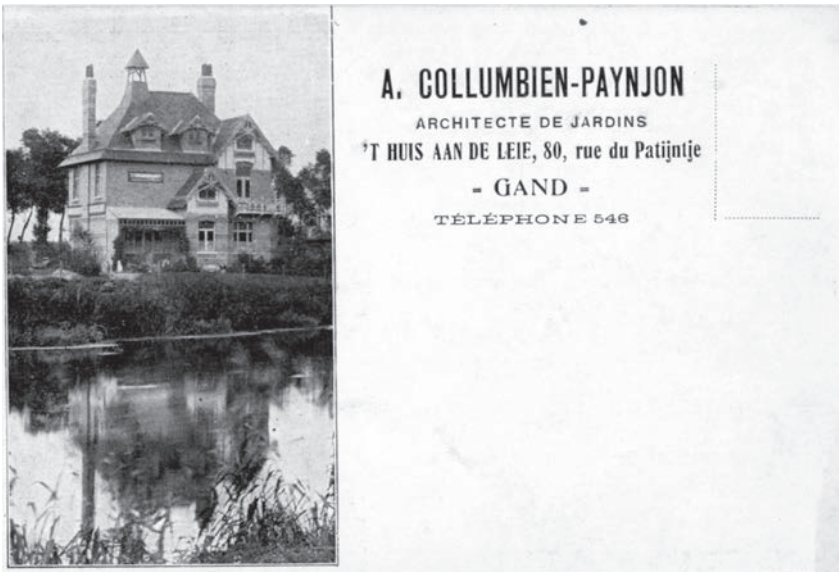
Afb. 12. Dit detail uit de kaart Vandermaelen (1856) toont ons het ‘cabaret’ het Patijntje in een erg landelijke omgeving aan het eindpunt bij de Leie van de toenmalige Patijntjestraat. Deze vormde de verbinding van het kleine gehucht Ganzendries met de Leie. Stroomopwaarts een van de twee ‘prachtige buitenverblijven’ vermeld door De Vriese: het ‘maison de campagne de Mr. Dubois’. Links onder de spoorlijn naar Brugge-Oostende. De ooit belangrijke Beverbeke komt in een volgend GTnummer (hopen we) nog aan bod.

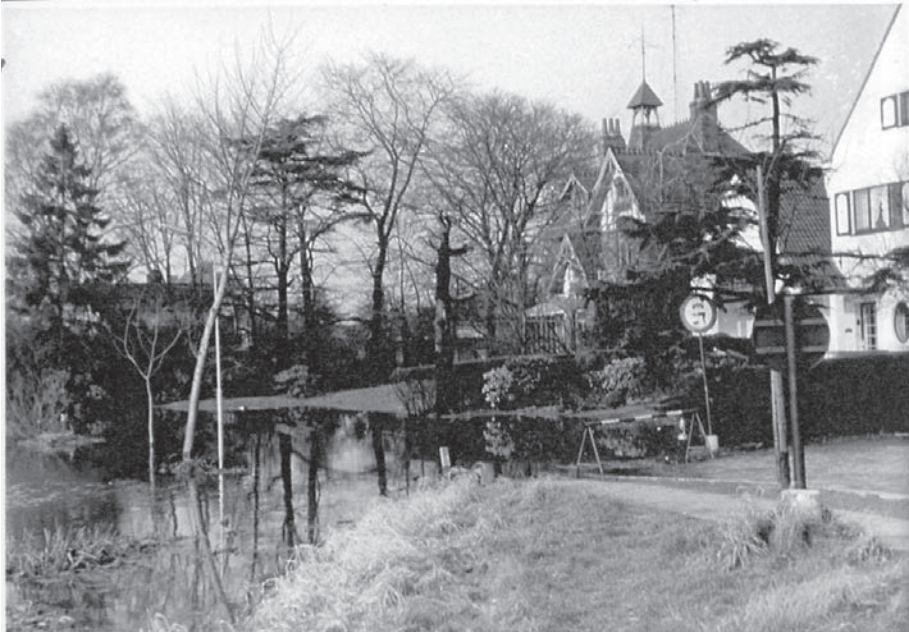
Afb. 13. Het Patijntje zoals Armand Heins het zag in de tweede helft van de jaren 1800 (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

Afb. 14. Het eindpunt van de toenmalige Patijntjesstraat aan de Leie met links de onaanzienlijke zijgevel van het oude Patijntje aan de waterkant. Zo te zien nog goed beklant ondanks de oorlog. Rechts een verder weinig bekende 'staminee'. De Duitse soldaten laten toe deze foto te dateren in de jaren 1914-1916: de werken aan de doorsteek die de Leiemeander tussen Aan de Bocht en de huidige Europabrug afsneed, begonnen in 1916. De oude Patijne werd daarvoor afgebroken en de guinguette moest verhuizen naar een nieuwe stek zo'n 250m. meer stroomopwaarts (zie kaartje afb. 3).

Afb. 15. De riante woning van Alfons Collumbien bij het Patijntje. Prototype van een 'bloemistenhuis' in Engelse cottage stijl (verzameling PKRH).

Afb. 16. Huizen Aan de Bocht in 1965 (verzameling PRHK). Ze werden samen met de groen-aanleg ontworpen door Alfons Collumbien, promotor van een vorm van landelijk wonen voor de begoeede burgerij in de periode die aan die van de 'fermette' voorafging.

Afb. 17. Het 'Institut Moderne pour Malades', een ontwerp van Oscar Vande Voorde, ingericht in 1909-1910, nu een tehuis voor hulpbehoevenden (foto Hilde Proot).

Afb. 18. De oude Sneppenbrug was evenals de huidige voorzien van passerelles langs en over de rivier ten behoeve van fietsers en voetgangers. We zien ze hier tijdens de herstelling kort na de vernietiging door het Belgisch leger in mei 1940 (fototheek DSMG, Sint-Amandsberg). Dat was de tweede vernieling. Ze werd voorafgegaan door een eerste in 1918 en gevolgd door een derde in 1944, beiden door het Duitse leger (zie Labyn, M. in *Ghendtsche Tydinghen*, 1990, jg. 19, p. 149-152).

Afb. 19. Aan de zijde naar Sint-Denijs van de Sneppebrug werd de oude brug op een slimme manier geïntegreerd in een constructie die de oversteek van de Leie mogelijk maakt voor fietsers en voetgangers. De spoorbrug zelf ligt een eind hoger (foto 2017). Aan de stadszijde vertoont de nieuwe Sneppebrug een fraaie sobere boog. Dit alles naar ontwerp van arch. Ph. Samyn en partners samen met Infrabel (NMBS).

Afb. 20. Het Snekpen heeft anno 2017 zijn rustiek uitzicht verloren. Heet nu in trendy pseudo-Frans Foud'O en hoort bij de jachthaven.

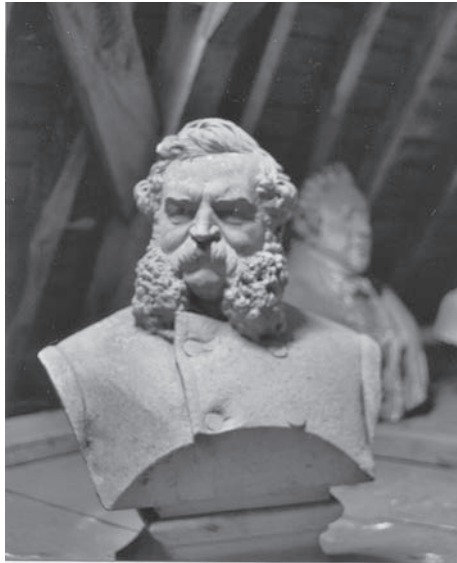
Afb. 21. Een gezicht op de aan begin van de vorige eeuw nog bijna volkomen landelijke wijk Sint-Pieters-Aalst (foto Stadsarchief, SCMS nr. 5988), waar het station zijn welbekende naam aan ontleende. Maar wel al met een gaslantaren en dus gasleidingen, voorbode van urbanisatie.

En zo bereiken we de oude guinguette 't Patijntje (afb. 12, 13 en 14). Hier liet de gekende hofbouwkundige Collumbien (vader van wijlen Hugo, jarenlang boegbeeld van Ghendtsche Tydinghen) een ganse reeks lieve villa's bouwen (afb. 15 en 16), welke zich spiegelen in de wateren van de kronkelende rivier. 't Is er heerlijk in het zomerseizoen: dichters, denkers, dromers hebben het hier gevonden!

Nu zetten we onzen tocht voort. We gaan twee prachtige buitenverblijven voorbij (afb. 16) langs een smal wegelingsken over een smal houten brugsken, en laten de nieuwe Afsneestraat (nu Fabiolalaan) links liggen. Die leidt naar het 'Institut Moderne' (afb. 17), een gesticht voor ziekenverpleging, en verder naar het station. Wij trekken, onder de spoorwegbrug, de Sneppebrug (afb. 18 en 19) over de rivier geworpen, en hier vinden wij het rustieke 'Snepken' aan, waar evenals in alle andere guinguettes, te allen tijde een 'musch hespe' of een portie paling te verkrijgen is (afb. 20).

Vandaar uit kunnen we terugkeren naar de (toen) nieuwe Sint-Pieters-Aalststatie (Het Sint-Pietersstation ontleende zijn naam aan deze wijk die tot aan het begin van vorige eeuw uitgesproken landelijk was, zoals op afb. 21 goed te zien is.

Met bijzondere dank aan Philippe Bockstael en Herman Rosseau

Afb. 22. Borstbeeld van Pruike Dossche (op de zolder van het oud-Bijloke museum)

OP VRIJDAG

Vertaling (1)

Francine Somers

Gent zag zwart van het volk. Zwart was de kleur van de kleren van de plattelanners voor grote gelegenheden en voor stadsbezoek op marktdagen. Ook de paraplu's waren allemaal zwart. Boeren en boerinnen trokken naar de stad om hun hoeveproducten en groenten te verkopen, vruchten van zwaar werk.

Afb. 1. Op weg naar het centrum.

De grootste Gentse markt werd toen, zoals nu nog altijd, op de Vrijdagmarkt gehouden rond het standbeeld van Jacob van Artevelde. Men verkocht er stoffen per meter, suikerstroop met vlier of zoethout, potten en pannen. Naast de Sint-Jacobskerk had je de rommelmarkt zoals de Parijse marché au puces (vlooiemarkt). Antiquairs, artiesten en liefhebbers-verzamelaars, talrijk in deze universiteitsstad met haar rijk verleden, zochten er tussen de brocante naar zeldzame bijna onvindbare boeken, naar fel begeerde fabelachtige stukken.

Voor de boeren vormde de marktdag een gelegenheid om een gehospitaliseerd familielid te bezoeken of de kinderen die in een pensionaat verbleven. Het was

de bezoekdag voor de tandarts, de fotograaf, de opticien. In mijn kindertijd (de jaren 1920) was het platteland nog een en al akkerland en veeweiden. De mensen van de boerenbuiten moesten zowat alles in de stad kopen en er ook allerhande realiseren. Dat had voor gevolg dat al vroeg in de morgen doorheen de Dampoortstraat als het ware een menselijke vloot van plattelanders stroomde. Onvervaard en blakend van gezondheid trokken ze naar het centrum, aan iedere arm een mooie wisselmand boordevol lekkere ‘vruchten der aarde’ (afb. 1).

Afb. 2. Boerinnen met hun verseboteraanbod.

Op de markt voor boter in de schaduw van het Belfort verzamelden zich – weer of geen weer – de boerinnen om hun verse boter, soms bedekt met moerbeiblaren, te verkopen (afb. 2). De vrouwen babbelden er luid op los. Soms kon je amper de beiaard nog horen. Men zag ze hun rok optrekken om hun dikke portefeuille of hun leren portemonnee te zoeken in een zak zorgvuldig ingenaaid in hun katoenen onderrok. Belangrijke accessoire! Gent beleefde voorspoedige jaren.

1. ‘Le vendredi’ uit *Ma chère Ville de Gand*, waaruit ook de illustraties. Over de auteur en haar werk: zie GT 2017 nr. 2.

STRAFFE TOEREN (1807)

Gesprokkeld en vertaald uit de Mémorial de la Ville de Gand 1790-1830 van Prosper Claeys, Gent, 1902(vervolg). Met hier en daar een klein commentaartje ter verduidelijking.

Snoecks Almanach

Op 1 januari komt de eerste almanak op klein formaat van de uitgever drukker Snoeck-Ducaju op de markt. De titel was Stuyvers Almanach en benadrukte de goedkope prijs en het volkse karakter. De boekjes werden vanaf het begin op duizenden exemplaren gedrukt. Opeenvolgende titels waren naast *Stuyvers Almanach: Kluchtigen Almanach, Dobbelen Gendschen Almanach, Nieuwen Almanach, Klucht en Liedekens Almanach, Vier Cents Almanach*. De huidige titel verscheen vanaf 1828 op de boekjes.

In verzekerde bewaring op vraag van de familie

Jean-Baptiste de Moerloose, opvolger van sieur de Wilde, laat via een annonce in het *Journal du Commerce* het geacht publiek weten dat hij tegen een redelijk prijsje zich wil ontfemen over zwakzinnige familieleden. Aanvragen en betalingen gebeuren door min of meer bemiddelde gezinnen. De concierge van het voormalige klooster van de Alexianen aan de Oude Houtlei ‘zorgde’ zonder enige controle al vroeger voor spilzieke zonen die het familiefortuin er door joegen, militaire gevangenen en schuldenaren. Het vreselijke regime dat deze mensen te verduren kregen, nam pas in 1857 een einde toen Dr. Guislain zijn plannen voor een menselijker opvangsysteem kon realiseren.

Rabot terug Gents

De versterkte waterpoort achter het Prinsenhof, een van de vele rabotten op de Lieve, maar voor de Gentenaars is dat HET Rabot. Dit fiere monument, getuigenis van hun onafhankelijkheidsstreven, was in 1798 als onderdeel van de stadsvesten door de Fransen tot eigendom van de staat verklaard, geconfisqueerd met andere woorden. In 1807 werd het te koop gesteld door het Franse bewind. Gent mocht en kon dit terug in eigendom verwerven, tegen betaling uiteraard.

ÉTIENNE-ANDRÉ-FRANÇ. de Paule

FALLOT DE BEAUMONT,

*Par la Miséricorde Divine et la Grâce
du Saint Siège Apostolique,*

ÈVÈQUE DE GAND,

A tous les Fidèles de notre Diocèse,

SALUT ET BÉNÉDICTION.

QUE nos Temples, mes très-chers Frères, retentissent de Cantiques d'actions de grâces! Célébrons les merveilles que le Seigneur vient d'opérer en notre faveur! *Cantemus Domino: Gloriosè enim magnificatus est.* (Cant. Moys.) Notre invincible Empereur, forcé de prendre les armes pour notre défense, invoque les secours du Dieu des Armées, et des succès inouis sont la preuve de la protection du Seigneur. C'est donc en vain que les Nations ont frémi de la prospérité de l'Empire Français. C'est en vain qu'elles se sont réunies pour le détruire. Celui qui habite dans les Cieux s'est ri de leur téméraires efforts, et a déjoué leurs projets. Il les a livrés entre les mains du Héros, qu'elles avoient osé défier, et leur chute a été complète. Son amour pour la Paix avoit longtems retenu son bras; mais lorsque l'intérêt de ses peuples a nécessité la marche de ses Armées; en-

STEPH.-ANDREAS-FRANCISC. DE PAULA *Te Deum*

FALLOT DE BEAUMONT,

By de Genade Gods an den H. Apostolyken Stael,

BISSCHOP VAN GEND,

Aen alle de Gelovige onzer Bisdom,

ZEGEN EN ZALIGHEID.

DAT onze Kerken, zeer lieve Broeders, door Lofzangen onzer dankzeggingen weergalmen! Laet ons de wonderheden vieren, die den Heer komt uyt-te-werken ten onzen voordeele! *Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est* (Cant. Moysis.) Onzen onverwinnelyken Keyzer, genoodzaekt de wapens op-te-nemen, om ons te verdedigen, aenroept den Godt der Heir-kragten om bystand, en ongehoorde overwinningen zyn het bewys van de bescherming des Heeren. Te vergeefs dan hebben de volkeren geknarselt over den voorspoed van 't Fransch Keyzerryk, te vergeefs hebben zy hun vereenigd, om het zelve in den grond te helpen. Den génen in de Héimelen woond, heeft met hunne verwaende poogingen gelachen, en hunne ontwerpen doen mistukken. Hy heeft-ze in d'handen geleverd van den Held, welken zy hadden durven uyt-daegen, en hunne néderlaeg is volkomen geweest. De liefde voor den Vrede

Afb. 1. Instructie van bisschop Fallot de Beaumont omtrent de hulde die moet gebracht worden aan 'onzen onoverwinnelyken Keyzer' (uit *Recueil de quelques brefs pontifcaux et de toutes les lettres pastorales et instructions de monseigneur... Fallot de Beaumont, évêque de Gand...*, Brugge, 1807, p. 407).

Vereniging voor het vrijkopen van militaire dienst

Een associatie van familievaarders (pères de familles) wordt opgericht om voor vervangers te zorgen voor hun zonen opgeroepen voor militaire dienstplicht. Dat was een dure zaak, iets wat enkel bemiddelde gezinnen zich konden permitteren. Uiteindelijk werd nagenoeg de hele zware last van de militaire conscriptie gedragen door de arbeidersklasse en de minder begoede burgerij.

Openbare verkoop van tulpen

Een superbe collectie tulpen van hofbouwer Verschaffelt wordt verkocht in zijn tuinen aan de Holstraat. Kopers kwamen opdagen vanuit het hele land. In die tijd waren speciale tulpenvaiëteiten erg in de mode. Ze werden wat dat betreft opgevolgd door camelia's, die op hun beurt vervangen werden door orchideeën.

Slecht functionerende guillotine

Bij de executie van een ter dood veroordeelde op de Vrijdagmarkt bleek de guillotine zo slecht te werken dat het mes tot drie keer toe moest vallen vooraleer 'de kop rolde' (afb. 2).

Deserteurs

De prefect van het Schelddedepartement (de huidige provincie Oost-Vlaanderen) doet zijn beklag over het groot aantal soldaten - deserteurs uit zijn gebied. Onbegrijpelijk, vindt hij, op het moment dat de Franse legerkorpsen beladen worden met roem (se couvrent de gloire) en de overwinning hen altijd toekomt. Maar de opgeroepen poogden met alle mogelijke middelen te ontsnappen aan wat Claeys verwoordt als l' honneur de se faire tuer loin de leur pays. De burgemeesters krijgen orders alles op alles te stellen om deserteurs en dienstweigeraars te vangen.

Te Deum en preken voor keizer Napoleon

Om de vrede van Tilsit te vieren die de overwinningen in het oosten van Napoleon bekrachtigde, werd als onderdeel van een reeks festiviteiten, onder andere een plechtig Te Deum gezongen in de kathedraal, in feite een lofzang op God: 'Te Deum laudamus', in vertaling 'Wij prijzen U, o God'. Burgerlijke en militaire overheden moesten deelnemen aan de processie die na de plechtigheid vanuit de Sint-Baafskerk vertrok en de stad doorkruiste. De religiebedie-

naars kregen het bevel een preek (discours) te houden over de roem van de Franse troepen (la gloire des armées françaises) ter herdenking van de keizerskroning. Bisschop Fallot de Beaumont, Napoleonvereerder en gallikaan (voorzitter van een Gallische of Franse staatskerk) had het daar niet moeilijk mee, integendeel (afb. 1). Met zijn opvolger bisschop de Broglie was dat even anders.

Afb. 2. Onder andere deze afbeelding van een onthoofding uit 'Doot-kiste voor de Levendige' in de uitgave van de verzamelde werken van Jacob Cats (1656) toont aan dat de guillotine heel wat ouder is dan de Franse revolutie. Dr. Guillotin was enkel de promotor van de introductie van het toestel met het 'valmes' voor executies van mensen van alle standen, dit in toepassing van de fameuze 'égalité van de Franse revolutie. Zo werd de guillotine het symbool van de revolutionaire 'Terreur'. Voordien was onthoofding een 'voorrecht' van de adel en het was iets heel uitzonderlijks. Denk aan Egmont en Hoorne. In onze streken gebeurde dat met het zwaard. Veruit de meeste ter dood veroordeelden werden gehangen.

Publieke pomp op de Groentemarkt

Toewijzing van de delfwerken voor de waterput op de Groentemarkt die de nog te bouwen monumentale pomp moest voeden. De pomp zelf, nog steeds ter plekke, werd pas in 1812 gerealiseerd.

‘Lochtballen’

De burgemeester vaardigt een decreet uit dat het oplaten van luchtballonnen verbiedt. Onbemande luchtballonnen waren in die tijd erg in de mode, maar hielden ernstig brandgevaar in. Verboden werd 't Zy by dage ofte nachte lochtballen te doen opgaen met brandende wieken, bevochtigd door spiritus van wyn ofte andere brandbare likeuren'. Het was een herpublicatie van een verbod uitgevaardigd in 1786 'raekende de lochttuygen met vuer genaemd Montgolfieren'. Als illustratie hierbij komt in volgend GTnummer een handleiding voor het in elkaar knutselen van luchtballonnen die de *Wegwyzer van Gend* een jaar eerder publiceerde.

Paspoorten om de stad binnen te komen of te verlaten

De burgemeester herinnert aan het bevel van de 'ministre de la police générale française' dat enkel personen voorzien van een 'passe-port' de stad mogen binnen komen of verlaten. Het woord betekent letterlijk toelating om de (stads)poort te passeren. Enkel werd uitzondering gemaakt voor land- en tuinbouwers die de markten in de stad bevoorraadden en voor militairen die zich bij hun eenheid moesten aansluiten.

ZU 'T ÉÉN EN TANDER VAN NEN EUWEN AZENT VAN GENT Deel 3. Boel in caberdoezen en elders

Rudy Duprez

Boel in de famielde

Mijne vaste moat Ubert é mij éne keer 't leve geret oas we op de Muije bij nen beenouwer noar moeilikheden ginge. Neu iet dat familiale moeilikheden, moar, toens woas da geweun: 'boel'. Oaze 'k ik da wijveke oa gezien die sloage oa had van eure vent, liepe 'k ik diene gang in om diene kluut... zijn vettinge te geve, moar 'k liepe in den donker en Ubert stakt de lucht an, zust oaze 'k ik bijkanst op 't einde van diene gang stond. 'k Oa chance, diene beenouwer stond doar te wachte mé een uitbeenmes vlak veure mij! 'k Ben toens moar brave bij Ubert were gekeerd (afb. 1, 2 en 3).

Afb. 1. Wat in dit deel van de memoires van onzen 'azent' verteld wordt, toont aan dat een opleiding in gevechtstechnieken geen overbodige luxe was (knipsel uit Het Volk, 1-2 feb. 1997, bewaard in het documentatiecentrum DSMG, Begijnhof 46, Sint-Amandsberg, afd. Vliegende Bladen, Gent, reeks politie).

Nog nen stuut mé em woas op de Coupure. Were nen zatte vent die zijn wijf oa geslege. Niets, moar niets in da appartement woas nog heel. De blombak-

ke, den aquarium, de veisters, t'was allemoal kapot geslege, tot Ubert diene vent nen toernavies vroeg. En diene vent gaf ter em iene en Ubert ging in de gang en vees doar een amptiekse af en smee et op de grond, zette er zijne voet op en ij zei "Voila nu kan'k schrijve da 't allemoal noar de kluute es".

We'm uuk ne keer op nieuwoarsavond ne kier nen zatte vent van' t stroate geroapt en noar zijn uis gebrocht, moar é diene vent slage had van zijn wijf! 'k E da nuut nie mier gedoan.

Afb. 2. Schietoefeningen maken sinds jaar en dag deel uit van de permanente opleiding (knipsel uit *De Gentenaar* 6 mei 1998, DSMG).

Nog meer zatlappe

Wulder brochten nen zatte vent bij den officier méé nachtdienst. Diene zatlap étege: Poep. Echt waar! W'oam en gezeet da't ij bij diene officier ne keer goe op 't toafel moest kloppe, zijne noame zegge, en da't en diene em zoe loate goan. Oas diene officier achter zijne noame vroeg en den diene zé "Poep", kreeg t'ij toch ne plets op zijn koake en diene officier riep: "Awel zu vuile worde, steek't em binne".

Ne stuu doar: binst de nachtdienst in d'euwe Meiresonne. Nen adjunct commissieer van de Zuid, lag in den entréé, op nen gruuete zetel die doar stoand, te sloape. Ze brochten een zat wijf binne en zettege die noast em. Da wijf vroeg an em: "Awel, èn zu uuk te stekke" ? En hij wig natuurlijk. Nen andere stuu woas mé nen anderen adjunct van de Zuid, gekend in 't korps as ne wijvezot. Ze brochten uuk een zat wijf binne, hij liep doar rond, lijk altijt niets te doen, as da wijf em zag riep ze: "Awel, wanneer g'ome nog ne keer poepe?" En hij weg vaneigens.

Piranhas

In Sint-Denijs moeste wulder geregeld bij een zatte pulle goan, da mens oa in eure living ne gruute visbak stoan. Da zat vul mé gruute pirenhas! Echt woar. Die zatte tuute stak eur 'ande doarin, ze wildege duud goan en op gefrit worde. Oarme beeste.

Afb. 3. Schietoefeningen met resultaat... (ongeïdentificeerd knipsel in DSMG).

Nachtlawijt op den Afrikaloan

En toens uuk nog ne kier, en weré ne kier: uuk doar noartoe. Van oas ge uit uwen combi staptege de uurdege den muziek tége eu uurens bonken. Wulder binne, ge kost mé den boas nie klappe van 't lawijt. Mijne moat trok de prise uit van de jukebox, en den caféboas vroeg wa da t'ij doar mé van plan woas, nie me die priede moar mé zijnen jukebox. Marc é de deure van 't café opegezet, diene jukebox nen duw gegeven, en de diene rolgedede de trapkes af, bonke bonk bonk, en ij stond op stroate. Voila: al de plakke kapot en wij wére wig. 't Woas gedoan mé zijn lawijt! Van eigens, niets op papier! Da kost nog in diene tijt!

Vechters in 't Prinsenhof

In't Prinsenhof woas t'er een caféétse op den oek mé de Mirabellostroate. Da woas den thuis van een bende euwt ijzermarchands, die oanze ruze oan, de

boel kapot en noar de kluute sméte. Wulder stonde doar zekers drei keers in de wéke, en de caféboas dée nuut klacht. Doar ek ne kier sloage hat én gege-éve, jongens da woas vechte veur t'en. Oas ge die gaste s'nuchtungs tége kwamt, woas 't er niets gebeurt. Zulder zwége en wulder uuk. Niets op papier van eigens.

Vechters bij de Wondelgemstroate

In een zijstrate van de Wondelgemstroate woaren er twee biljarclubs die nie overéen kwame. 't Woas doar geregeld boel, Op ne keer, achter dat t'er gebeld woas veure boel op café, en oas we toekwame moeste we duike want ze smete mé biljartbolle van de énen café noar den andere.

Boel mé d' Hells Angels in de Boudewijnstroate

Mee ne moat doar noar toe op onze moto. Ik komme toe en binst da'k mijnen elm wildege afzette kreeg 'k al een Tuborg flaske op mijne kop. Mijne moat gaf doar ne Hells Angel een muuke den diene viel omme lijk nen buum. 'k Zéje tege em om em te kluute: "H'et em duu geslege, ij asemt nie mier". Jonges k 'et d oarachter meuge bekuupe van em.

Afb. 4. De ontruiming van het Caermerspand verliep gewelddadig. Het Nieuwsblad van 22 augustus 1980 dat deze foto publiceerde schreef erbij: 'Een Pandbewoner vroeg om een onderhoud met een officier van politie en werd daarop hardhandig door leden van de mobiele eenheid twintig meter verder achter de nadarhekkén gedeponneerd' (foto M. Hendryckx, knipsel in DSMG).

Pas de picture!

An de Zuid, 't snachs, boel in een oerekot. Kome wulder doar toe, stoat doar t'er éne op stroate te bloeije. 'k Kijke ne kier goe en 'k zie da zijn muile opgesneje es. Van links noar rechts, ge kost zijn tande telle. Hop, diene vent in onze combi en noar de Bijloke (d' euwe van eiges). We komme doar toe, diene vent, die zu zat woas of nen patat, noar de spoed. Ge moet eu doar nu vandoage nie véle bij veurestelle: da woas geweun een kotse woarda t'er een bedde stond en wa gloaze kasse. Allé diene vent op da bedde gelegd en em geprobeerd te kalmere. Toens, de moment surpris, docteur M. dé euren antré. Da w'oas een madam van nen meeter en alf en zekerst 100 kilo en begost zu een picture te vulle. Diene vent ziet dade en zé: "Docteur, pas de picture, pas de picture". Docteur M. keek noar diene vent, smijt die picture opzije en pakt een naelde en draad om em toe te naaien. Oas ze die n'oalde in zijn koake steekt begost diene vent te roepe en te tiere: "Docteur, docteur picture s'il vous plait". Den docteur keek ne kier noar mij en zé: "het et huurt 'ein, ij é gezeid pas de picture, awel toens krijgt 't ij der uuk giene". Zé em genaaid zonder verduvinge. 'k Peize nie da ten diene nog ne keer bij d' oere es geweest.

Afb. 5. Het onderschrift van deze foto van Michiel Hendryckx in Het Nieuwsblad van 23 augustus 1980 luidt: 'De huisbewaarster vond een van haar kamers terug alsof er een wervelwind was gepasseerd' (knipsel in DSMG).

In een caberdoeze

Boel in een - ja wa peize een oerekot - bij oens woas da een cabardoeze. Iene die nie wildege betoale. Wulder, allé, sleure diene zatte vent uit da kot, in onze combi, kijke noar zijnen pas (da woare in diene tijd nog van die groene, die de kost opeplueje mé nen foto, woar dat beroep, adres, etc. op stond) en 'k zie da diene pipo 'almoezenier', paster, es. W'emmen toch binne gedraaiet.

Ne wijkazent zat binst zijn ure bij d' hoere in 't gloazen stroatse. IJ moet doar bekent zijn geweest, doar al teen en 't ander en uitgestoke, want binst da tij bezig woas, en ze zijne képi, zijne centuron met zijne pistol en matrak noar de bureau gebrocht. Da meiske die diene boel kwam afgeve, zè tegen de commissier: "Oas ge de rest wilt, zijne boel ligt in bij ons".

Nie betoale?

Nen andere kier eeft M. in de Lange Violettestroate in nen bar ne zatte Fransman omgekeerd, kop over kluute! Da ging azu. Diene vent wildege nie betoale en toens beldege ze de police. Allé wulder mé drije doar bine, diene bar woas goe gekend, dus ge moest rugdekkinge en. Diene boas dé zijn istorie en M. goa bij dienen Fransman die al goe poepeloere woas. IJ verston em nie of ij gebaarde da't t ij em nie verston. M. vroegd em om te betoale moar diene vent geboarde van niets, tot et M. overschoat en ij paktege diene vent vaste en keerde em omme en begoster an te schudde. Allé diene vent é betoald, wij content, den boas content en d'er nog iene gedronke op diene Fransman zijn koste.

Logementen

We moeste 't 's nachs d'hotelfiches goan op oale in d'otels én rendez-vous uize, en 'k léje in die koartses van 't één kot in 't andere, kweste van een beetse concurrence t'en. 'k Ei doar ne kier een famiiddelid tégekome die zat te wachten op eure rendez-vous, 'k è van niets geboart moar 'k krége toch ne schuune nieuwjoar.

Nen andere keer moest ek tuupe mé nen pompier alle otels goan controlere, ikke veur 't nieuw Vlaams reglement, diene pompier veur de brandveiligheid. Da woas nen opdracht van papa Gilbert (burgemeester Temmerman). Lijk da'k geleert oa, moeste beleeft zijn en oak eest noar de boazinne van da rendez-vous uis op xxx kaaie gebelt om af te spreke. Da mens zé da't goe woas damme kwame moar da ze doar zelve nie kost zijn op da d'uure, en da s ze't an eur kuisvrouwe zoe zegge. Allé tegen ten ién woas ze 'k ik doare, kweet nog goe't woas vreet ant regene en koa geen goeste om aan de deure te blijve stoan. Ik belle, 'k hoore een vrouwestemme deur den parlefoon en 'k zé t'es veur de rendez-vous van ten ién. Allé die deure ging ope mé zuun electriciek

slot, ik nen steile trap op. Kome 'k ik op de allé en 't zit doar een wijveke loakes te pleuje. Ze peisde heel zekers da 'k ginge goan koameren en toens nog binst mijn uure. Ze kijkt ne keer noar mij, ja 'k was in tenue, en ik zéje da'k nog een beetse ging wachte. Ze dé zij vuurt en twier wére gebeld. 't Woas diene pompier. Oas t ij zu bijkanst bove woas, diene mens woas uuk in tenue, wierd da wijveke nu toch zu bleek als de loakes die z'ant pleuje woas.

Muurtpoginge in de Mirabellostroate

Diene vent die mé een kapmes op 't hoofd van zijn wijf an't kappe woas. Al da bloed en koste mijne pistol nie trekke deur da'k teveel bloed an mijn ande oa. 'k E em toens nen toat gegeve mé mijne matrak.

Caféruze in de Brugse Puurte

Ikke mé mijne moto doar noar toe, 'kwamme doar binne, en 't lag doar ne vent op zijne rugge. Duud. Zijne 'moat' oa em omverre geschote méé ne tweeluup, kweste van een wijf.

Moeder lag duut!

Ze, 'k weet nie mier wie, oa oens gebeld, dat 't er doar in diene cité, uuk op de Brugse Puurte, nie goe woas mé ne zeune en zijn moeder. Wulder doar noar toe. Moeder lag duut onder de toafel. Eure zeune woas d'iene pinte achter d'andre an't drinke. Hij zat mé zijn voete noast zijn moeder eur uuft.

Een istorie mé nen vétérinair

Zijn madam oa oens gebeld, eure vent woas weeral nie mier te doen, ij gaf geld uit van nie mier keune, zij zat bijkanst op de stroate mé eur kinders. Diene mens woas manisch depressief, emme loater huurt. Oas wulder bij hem woare woast 't kalm, moar op iene kier zat hij achter oens mé ien lanse, gedoopt in de curare! Diene vent woas zu stirk da't ij ons in de keuke, woar da wulder zate me zijn madam en dochter, deure de deur ging. Echt woar, diene vent o macht! Wij moeste vluchte, moar we'm en toens nog keune op de gront smijte, en ja, schudden en béve da wulder gedoan en.

Zatte schepenes noar't Rolleke

Uuk aan de Zuid, ne zatte schepene in 't Rolleke gestoke, en achter diene stuut woast gedoan mé blanco écrou méé te krijge op boane. Nen écrou was een opsluitingsbiljet voor het stedelijk bewaarhuis, allé 't Rolleke op de Schoapmoarkt, woarda de luize overal zaten en 't stonk er lijk de griole. D'officiere nachtdienst moste in diene tijt nie wakker moake. Doarachter moeste wulder da wel.

Afb. 6. Foto's uit Le Courier de Gand (fotograaf C. Eliat, knipsels in DSMG) van 13 april 1979 onder de titel 'L' assaut du Mont Blandin' (De bestorming van de Blandijnberg).

'k rappelere mij nie meer in wa joar da ta woas, moar der zijn ier de keer Venetiaanse gondels geweest. Eest woas 't er een recepce op 't staduis. De schepe en nog een paar gaste gingen toens noar de Gesleie om ne keer te voare. 't wijls da diene schepene op diene gondel wildege stappen es 't ij uitgesliert en lag tij in 't woater. Ei woas van binnen iest nat geweest, en toens ne keer van buite uuk.

Afb.7. Het begint duchtig te stuiven (en te roken) op en rond de Blandijnberg (herkomst foto's zie afb. 6).

De CCC

L. was officier nachtdienst oas de CCC (Cellules Communistes Combatantes) op den Alberloan ('t kot van de partije van premier Martens van de tseeven) die gazepulle én doen ontploffe. IJ liep doar ront en schuptegede die stuke ijzer wig tot den onderzoeksrechter tege mij zé: "Oalt diene vent van de

boane en steekt em in nen combi. IJ vernielt ier alle bewijze”. Ben toens bij em geogan en ‘k e em gezegd dat ‘t ij beter in den oto kwam om te schuile want dat ’t hard regende.

d’ Onruiminge van ’t Pand

‘t Pand in ‘i Poaters-ol (da ligt zuust onder zijn ruggegroate) was bezet deur joenk volk: anarchieste - artieste. Den burgemiester oa gezeit dat al die gaste doar buite moeste. Allé wulder doar noartoe. We moeste ze buite smijte en ulderen boel in gruute bruine papiere zakke steke. Jong ‘k è doar stuute gezien van azente, ‘k woase beschoamt in ulder ploatse! Die gaste oan al nie véle en sommigste van ‘oens’ smete ‘t één en ‘t ander nog noar de kluute. Achter ‘et derde kotse ek mij wiggestoke. ‘k Voelde ge mij lijk nen nazi. ‘k è mij doar weke niet goe van gevoeld (afb. 4 en 5).

Wééral boel in Ons Huis

Op nen kier woas’t ter boel in Ons Huis op de Vrijdagsmoarkt. Wulder doar noartoe, mijne moat en ikke en nog iene, ne roste. Wulder doar binne. Van oan z’oens zage binne komme smete die boelzoekers pinten, sandriees, stoele en kweet nog nie wa noar onze kop. W’eme wulder die gaste wére tege mekoar loate vechte en oan ze moe wierden zemme wére binne geogan.

Studentenbetoginge in ’79

Neeje an de tienduist inschrijvingsgeld! Wij en doar slage hat en uuk gegeve. ‘k Réje toens ne keer mé nen combi en achter drij kortier zat er geen ruite en schuifdeure nie meer in. Ze smete mé van alles noar ons, flassche, kasseien, brandbomme, allé twas lijk oorlog (afb. 6 en 7). Ze schote ijzere bilden mé catchepoels noar ons, enne da kwam an zulle, ‘k è doar nog iene in mijn bille hat! Ze vlogte op oens mé ijzere barren en mé pioschen. Woare wij content da de fuurreins oens toens nog een beetse en holpe mé op die gaste ulder muile te sloan. Wij vroege uuk om geen slage.

W’ ème gevochten tot in de spoed van ’t U-Zet in Gent, da lag toar vol méé azente mé blutsen en builen en uuk mé ergere dingen. ‘Flexibel’ o een steke hat van iene met nen bustel mé nen noagel in vlak in zijn longte, ij é toar niets van over houwe moar we woare toens vree kwoat op dienen kluutzak (allé diene gast die em uitgaf veur nen student). Karel (Mortier) es twie keers bij ons geweest om ons te vroege om onzen pistol af te geven omda t’ij schrik o dawe zoen geschote én. Gelukkig es da ter nie van gekome, moar womme wel soms veel goestinge.

LEZERS AAN HET WOORD

De Leie aan de Groene Vallei

Ria Maenhaut stelde een vraag over het stukje Leie dat langs de Groene Vallei loopt. Dat gaf voldoende stof om een apart artikeltje over de naam Leiekaai in volgend GT nummer te plaatsen en op die manier, naar we hopen, een duidelijk antwoord te geven.

Prosper-François en Maurice Meuleman

Namens het 'In Flanders Fields Museum' is Dries Chaerle op zoek naar persoonlijke getuigenissen over het wedervaren van het (2de bataljon van het) 3de Linierement tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij vraagt of u misschien mensen kent in de (ruime) familiekring die mogelijk nog iets van Prosper (en zijn broer Maurice) Meuleman bewaren: documenten, correspondentie, brieven, of – wie weet – persoonlijke aantekeningen of een dagboek. Hij zou dan ook een antwoordje van u heel erg waarderen. De redactie stuurt uw antwoord door.

Eerste naoorlogse ballonvaart in Gent

W. François Schaut vroeg via mail (g.t@telenet.be) naar informatie over de

eerste naoorlogse gasballonmeeting die plaats had op het Van Beverenplein in september 1947 (waarschijnlijk de 14de). Hij zoekt te bewijzen dat die eerste gasballonmeeting plaats vond in de Stad Gent en niet in Sint-Niklaas.

We legden de vraag voor aan specialist Dhanens, die ons schreef: ‘De eerste naoorlogse ballonvaart vond inderdaad plaats op 14 september 1947 in Gent, niet van op het Van Beverenplein maar van op het Maria-Hendrikaplein. Dit naar aanleiding van de Jaarbeurs en een concours onder de naam Schaal Leon Gheude’. Piet Dhanens leverde meteen ook een stevig bewijs daarvoor: een herdenkingskaart uit zijn verzameling. We reproduceren ze heel dankbaar hierbij.

Amulet voor huisbescherming?

Frank Ödberg vraagt naar de betekenis van het hierbij afgebeelde voorwerp: ‘Na het uitbreken van een (banale) houten schouwgarndituur hebben wij er onder een medaille gevonden (cf. foto; 18mm diameter). Waarschijnlijk bedoeld als een soort amulet om het huis te beschermen. Ons huis (in Korsele, Sint-Maria-Horebeke) dateert vermoedelijk van 1837 maar die schouw kan natuurlijk later geplaatst zijn. Op het centraal gelegen hart kan men de letters D en C (of E?) lezen. Zou iemand die kunnen identificeren? Intuitief zou ik zeggen dat het iets te maken heeft met de Maria cultus’. *NvdR: lijkt eerder N en B.*

Artillerie van de Gentse burgerwacht

Rudi Hertogs van de Heemkring Scilla uit Schilde formuleert volgende vraag. ‘Door onderzoek van de gemeentedocumenten van Schilde weten we dat de artillerie van de Gentse

Burgerwacht van Gent in Schilde verbleef tijdens de eerste wereldoorlog. Schilde hoorde toen bij de versterkte vesting Antwerpen. Ook wordt de eenheid vermeld in de Gazette van Gent op 24/08/1914 als komende uit Schilde en verblijvend in de Falconkazerne in Antwerpen.

Weet iemand iets meer over deze eenheid: bv. namen, getalsterkte, enz...’

Wolfsteeg

Bij het lezen van het artikel over de verdwenen straatjes bij de Vrijdagmarkt (in GT 2017 nr. 2 over de naam Wijzemanstraat en wat daarbij behoort) herinnerde Frank Ödberg zich dat zijn grootvader de afbraak van het Wolfstraatje gefotografeerd had. De prachtige foto bleef gelukkig bewaard op glasplaat en kon in reproduceerbare vorm omgezet worden.

Redactionele commentaar: Dit geeft ons een uniek beeld van een aan het begin van de vorige eeuw compleet verdwenen stukje oud Gent. Hoewel de foto dank zij Frank al eerder gepubliceerd werd in GT, nemen we hem hier graag opnieuw op, en wel om twee redenen: de eerdere reproductie gaf slechts de helft weer van de gefotografeerde straatwand, en de publicatie dateert al van 1988 (jg. 17, p. 236).

Wat er in 1900 verdween, zo'n 150 huizen en huisjes, werd zelfs niet waardig geacht te beschrijven. De Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten (SCMS) liet fotograaf D'Hoy een paar foto's nemen en dat was het. Het was daar immers een armoedige bedoening geworden en men had in die tijd enkel achtung en aandacht voor de grote monumenten. Vandaar deze grootschalige kaalslag. Ook later bleef dit soort 'Patershol' zo goed als vergeten. Voor zover ons bekend besteedde enkel Guido Deseyn er enkele woordjes aan in zijn *Gids voor oud Gent* (Standaard, Antwerpen, 1991, p. 33 in de

tweede druk). Twee indrukwekkende foto's van de eveneens verdwenen Druifsteeg, parallel aan de vroegere Wolfsteeg, bewaard in de SCMS verzameling, Stadsarchief, werden door Geert Van Doorne geselecteerd voor *Verdwenen hoekjes van het oude Gent*, in 1995 uitgegeven door de dekenij Patershol (nr. 92 en 93). De huidige Wolfstraat verving min of meer de Wolfsteeg op een gewijzigd, haakvormig tracé. Bij de toen uitgevoerde nieuwbouw maakt de allesbehalve banale architectuur van Gustave Semey gelukkig heel wat goed in deze kleinschalig gebleven woonbuurt.

Cafés in de Vlaanderenstraat

Gilbert Minne weet te vertellen dat zowel in café Teniers als in café Rembrandt (zie GT 2016 nr. 6) dames beschikbaar waren voor de heren bezoekers.

Familie Samuel

Dezelfde Gilbert Minne kent nog een afstammeling van de componist en muzikleraar Samuel. Diens dochter huwde de industrieel André Liebaert uit Deinze. Hun zoon Alain Liebaert kan wellicht nog inlichtingen verschaffen betreffende de schilderes Madeleine Samuel (vraag in GT 2017 nr. 2).